

T.C

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**SÜRGÜNDEN GÜNÜMÜZE KAZAKİSTAN'DAKİ AHISKA
TOPLULUĞUNUN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE
PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

SOFİYA DADAYEVA

Yüksek Lisans Tezi

Ardahan - 2018

T.C

ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

**SÜRGÜNDEN GÜNÜMÜZE KAZAKİSTAN'DAKİ AHISKA
TOPLULUĞUNUN SOSYO-EKONOMİK DURUMU VE
PROBLEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Sofiya DADAYEVA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

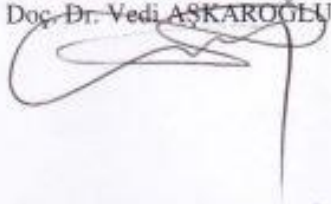
Ardahan - 2018

KABUL VE ONAY

Sofiya DADAYEVA, tarafından hazırlanan "Sürgünden Günümüze Kazakistan'daki Ahıska Topluluğunun Sosyo-Ekonomik Durumu ve Problemleri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı bu çalışma, 21.06.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU

Danışman

Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Sedat BAHADIR

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylım. 16.07.2018

Dr. Öğr. Üyesi Zafer AYKANAT 7.

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Şakir EŞİTİ
Enstitü Müdür Yrd.

T.C.
ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Ardahan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Sürgünden Günümüze Kazakistan'daki Ahıska Topluluğunun Sosyo-Ekonomik Durumu Ve Problemleri Üzerine Bir Araştırma" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. 16.07.2018

Sofiya DADAYEVA

ÖZET

Ahıska Türkleri, vatansız olarak milli kimliklerini kaybetmeden öz vatanından ayrıлып farklı ülkelerde 74 yıldır yaşam mücadelesi vermektedirler. Ahıska Türkleri sürgün edilmeden önce Kafkasya bölgesinde yaşamaktaydılar. Bölgede Sovyet Rusya'nın egemenliği söz konusu olduğu zamanlarda Ahıska Türkleri, Stalin'in emriyle sürgüne maruz kalmışlardır. Orta Asya'nın steplerine sürgün edilen Ahıska Türkleri Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan bölgelerine yoğun olarak dağıtılmışlardır.

Bu çalışmada temel amacımız Kazakistan'daki Ahıska Türkleri üzerinde göçün sosyo-ekonomik durumunu ve problemlerini incelemektir. Göçün arkasında yatan siyasal, sosyal ve ekonomik nedenler üzerinde durulacaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Ahıska Türkleri'nin kısa tarihi, Ahıska Türkleri'nin kim olduğu, sürekli göç hayatları, Kazakistan'ın coğrafi durumu ve orada yaşayan Ahıska Türkleri'nin durumu hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nin sosyo-ekonomik durumlarını ve bunun içinde geçiş dönemlerini: doğum, sünnet, düğün ve ölüm adetleri anlatılmaktadır. Bunun yanında, Kazakistan'daki nüfus sayımı, yerleşim alanları ve ekonomi durumları hakkında bilgi verilmektedir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Ahıska Türkleri'nin göçten bu güne kadar yaşadığı problemler anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Kazakistan Bölgesi, Sosyal-Ekonomik Yapısı.

ABSTRACT

Ahiskan Turks left their homeland without losing their national identity as a stateless people and have been surviving for 74 years in different countries. Ahiskan Turks were living in the Caucasus region before being exiled. At a time when the sovereignty of Soviet Russia was in power in the region, Ahiskan people were subjected to exile by the order of Stalin. The Ahiskan Turks, who were deported to the different regions of Central Asia, were heavily dispersed in Kyrgyzstan, Uzbekistan and Kazakhstan regions.

Our main aim in this study is to examine the socio-economic situation and problems of migration on Ahiska Turks in Kazakhstan. The political, social and economic reasons behind migration will also be emphasized.

Our work consists of three parts. In the first part of the work, brief history of Ahiska Turks, who are originally Ahiskan Turks, permanent migration lives, geographical situation of Kazakhstan and the situation of Ahiska Turks living there are presented.

In the second part of our study, the socio-economic conditions of the Ahiska Turks in Kazakhstan and the transitional periods within it: birth, circumcision, weddings and deaths are explained. In addition, information is provided on the demographic data, residential areas and economic conditions in Kazakhstan.

In the third part of our study, the problems arising from the migration of the Ahiskan Turks up to the present day are explained.

Key Words: Ahiska Turks, Kazakhstan Region, Social-Economic Structure.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TABLolar	ix
ŞEKİL ve RESİMLER	ix
KISALTMALAR	ixi
ÖNSÖZ	xiii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: AHISKA VE AHISKA TÜRKLERİ	3
1.1. Tarihçe	4
1.2. Ahıska Türkleri	5
1.3. Ahıska Türklerinin Devamlı Göç Hayatı	7
1.4. Kazakistan ve Kazakistan'daki Ahıska Türkleri	9
2. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA AHISKA TÜRKLERİNİN SOSYAL DURUMU	12
2.1. Ahıska Türklerinin Geçiş Dönemleri ve İnanışlar	12
2.1.1. Doğum	14
2.1.1.1. Doğum Öncesi	14
2.1.1.2. Doğum Esnası.....	16
2.1.1.3 Doğum Sonrası	16
2.1.2. Sünnet.....	19
2.1.2.1. Sünnet Öncesi	20
2.1.2.2. Sünnet Esnası.....	21
2.1.2.3. Sünnet Sonrası:	22
2.1.3. Düğün	22
2.1.3.1. Düğün Öncesi	23
2.1.3.2. Düğün Esnası:.....	27
2.1.3.3. Düğün Sonrası	29
2.1.4. Ölüm.....	29
2.1.4.1. Ölüm Öncesi	31
2.1.4.2. Ölüm Sonrası	33
2.1.5. Özel Günlere Ait Kutlamalar.....	39
2.2. Kazakistan'daki Ahıska Türklerinin Aile Eğitimi ve Örgün Eğitim Durumu	40
2.2.1. Örgün Eğitimi ve Dil.....	40
2.2.2. Aile İçi Eğitim	44

2.3. Ekonomik Durumları	45
3. BÖLÜM: KAZAKİSTAN’DA AHISKA TÜRKLERİNİN SOSYAL STATÜLERİ VE PROBLEMLERİ	46
3.1. Kazakistan’da Ahıska Türklerinin Etno-kültür Derneği “Ahıska”	46
3.2. Dünya Ahıska Türk Birliği (DATÜB)	48
3.3. Kazakistan’daki Ahıska Türkleri Etnodemografik Durumu ve Yerleşim Alanları... ..	49
3.4. Ahıska Türklerinin Yaşadığı Problemler	56
3.5. Ahıska Türkleri’nin Anavatanlarına Dönüş Sorunları	57
3.6. Ahıska Türklerinin Hukuki Durumları.....	60
3.7. Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Yolları	62
SONUÇ	65
BİBLİYOGRAFYA	68
ÖZGEÇMİŞ.....	76

TABLolar

Tablo 1: Resmi Kayıtlara Göre Kazakistan'da Ahıska Türkleri'nin Tahmini Nüfus Dağılımı	52
Tablo 2: Kazakistan'ın Jambıl Bölgesi'ndeki Ahıska Türkleri'nin Ahıska Türk Derneği'ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı	53
Tablo 3: Kazakistan'ın Güney Kazakistan Bölgesi'ndeki Ahıska Türkleri'nin Ahıska Türk Derneği'ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı	53
Tablo 4: Kazakistan'ın Almatı Bölgesi'ndeki Ahıska Türkleri'nin Ahıska Türk Derneği'ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı	56
Tablo 5: Kazakistan'ın Genelinde Ahıska Türkleri'nin Ahıska Türk Derneği'ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı	56

ŞEKİL ve RESİMLER

Resim 1: Ahıska Bölgesinin Coğrafi Konumu..... 3

Resim 2: Ahıska Türkleri'nin Yaşadıkları Ülkelere Göre Nüfus Dağılımı..... 49

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
DATÜB	: Dünya Ahıska Türk Birliği
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

ÖNSÖZ

Toplumlararası ilişkilerde belli dönemlerde yaşanan sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar sebebiyle ülkesini terk etmek zorunda kalan bireyler vatansız yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu durum, bireyleri hem psikolojik hem sosyolojik hem de ideolojik anlamda yıpratır. Sürgün edilen kişiler gittikleri yerde yabancı konumunda ikinci sınıf insan muamelesi görürler. Benimsenmeyen kişiler, gittikleri ev, iş ya da okul gibi belli mekânlarda tutunamazlar ve barınamazlar. Bu da onların hayatın her noktasında kendini gösterebilir. İnsanın memleketi dışında yaşamak zorunda kalması anlamına gelen gurbet, kişinin gittiği yerde kendine duygusal ve kültürel anlamda ait hissedebileceği bir mekân bulamamasını, hayatının her alanına yeniden başlaması gerektiğini ifade eder.

Her milliyetin manevi kültürel hayatını sürdürebilmesi için kendi yerinde veya yabancı yerde üç önemli şartı vardır: Barış ortamı, kültürü ve yaşadığı yere emek vermesi. Bir ülkede kültür olmazsa demokratik gelişme olamaz. Ekonomik istikrar olamaz. Kültür insan faaliyetinin kararlı biçimlerinden oluşur ve onlarsız yeniden üretilemez ve dolayısıyla var olamaz. Kültürün kaynağı insan davranışları, biliş ve yaratıcılıktır. Ahıska Türkleri bunların hepsini başardı diyebiliriz. Başka bir ülkede yaşarken kendi kültürünü kaybetmeyen bir millettir ve sosyo-ekonomik durumlarını ayakta tutmaktadırlar. Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'ne "Kazakistan devletinin içinde kendi Türk devletini kuran bir millettir" derler. Bu çalışma ile Kazakistan'da göçmen statüsünde yaşamakta olan Ahıskalı Türklerin söz konusu kültürel değişim ve dönüşümünün mevcut statüsü incelenecektir. Aynı zamanda mekânsal ayrışma ile etnik farklılaşma/sosyal dışlanma arasında ilişkinin sınanması ve sonuçta yeni önermelerin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Derslerini aldığım ve bu derslerle bana yeni kapılar açmamda yardımcı olan Doç. Dr. Vedi AŞKAROĞLU hocama ve Dr. Öğr. Üyesi Levent KÜÇÜK hocama, Doç. Dr. Semra ÇEVİK'e teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında Sosyal Bilimler Enstitü sekreteri Selma AKYOL'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Tez yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen arkadaşım Ali BEDİR'e teşekkür ederim. Yine tez aşamasında yardımlarını benden esirgemeyen arkadaşım Mehmet EREN'e ve Mehmet DOĞAN hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ders dönemi ve tez konusunun tespitinden itibaren çalışmamın her aşamasında karşılaştığım bütün güçlükleri aşmamda yardım ve desteği hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Vatansız kalan birey, hem kendine hem de bağlı olduğu topluma fayda sağlayamaz. Fayda sağlayamayan kişi kendi iç dünyasında aşamadığı şeyleri sosyal çevresine de yansıtır. Bu şekilde devam eden süreçte topluluk, zamanla bölünerek başka milliyetlerin himayesi altına girer. Bozulan düzenin eski şekline dönmesi çok zordur ve bir sürü fedakârlık gerektirir. Fakat asıl önemli olan dönüşü sağlayabilecek düşünsel ve milli birikiminden, kendini özü ile bir bütün olarak tanımlayacak olan kültüründen ve geleneklerinden de uzaklaştırır. Kendi doğdukları ve kimliklerini kazandıkları vatanlarına hiç bir zaman dönemeyecek bir topluluk olan Ahıska Türkleri, dünyanın her tarafına dağılmıştır. Belirli bir vatanları yoktur ve acıyı hâlâ yaşamaktadırlar. Hem vatanda hem de gurbette giderek daha çok yabancı bir konumda yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Ahıska etimoloji olarak Türk kökenli bir terimdir. Zeyrek (2001:11) bu noktada Ahıska kelimesinin işaret ettiği alanı, “*Gürcüler, Sa-mskhe/Meskhi yurdu, Akhalsikhe/Yeni kale, Sa-Atabago/Atabek yurdu anlamına gelmektedir*” şeklinde ifade etmektedir. Tariften de anlaşılacağı üzere Ahıska coğrafi bir yer adı olarak bilinmektedir ve bu coğrafyada yaşayan Türk toplulukları da Ahıska Türkleri olarak anılmaktadırlar. Coğrafi olarak bir sınır çizilmesi gerekirse Ahıska, Gürcistan’ın güneybatısı ile Ardahan’ın kuzeyinde, Kür ve Çoruh ırmakları ile birleşen Posof ırmağının iki kıyısında bulunan yerdir. Bugün Gürcistan toprakları içerisinde kalan ve “*Samtshe-Cavaheti*” diye nitelendirilen bölgenin adıdır. Terimsel olarak bu isim, 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması ile birlikte Türkiye dışında kalan Gürcistan’ın güneybatı bölgesindeki Adigön, Ahıska, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ve bu idari birimlere bağlı takriben iki yüz üzerinde köyden oluşan bölge için kullanılmaktadır (Bayraktar 1999:8; Güzeloğlu 2015:337). Ahıska Türkleri Kafkas kökenlidir. Küçük (2016:4) bu bölgenin Türkleşmesini ve tarihsel sürecini şu şekilde açıklamaktadır:

“Osmanlı Nüfus Defterleri Işığında Anadolu’ya Muhacir Olan Ahıska Türkleri, Ahıska Bölgesi 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı egemenliğine geçerek 1828’lerde

Rusya'nın burayı işgaline kadar yaklaşık üç yüz yıllık bir süreç Türklüğün ve İslam'ın kalesi olmuştur. Rusya Kafkaslar'daki varlığını 1828- 29 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Osmanlı'ya kabul ettirerek bu coğrafyanın artık dünya devleti olma iddiasının hâkimiyet alanı olarak belirlemiştir. Ahıska ve Ahılkelek bölgelerindeki Rus hâkimiyeti ancak İran ve Osmanlılara karşı kazanılan başarılarından sonra gerçekleşmişti.”

Ahıska Türkleri 1944 tarihinde Stalin'in Sovyetler Birliği'nin başında bulunduğu dönemde kendi vatanlarından sürgüne maruz kalmış ve trenlerle Orta Asya steplerine sürülmüşlerdir. Daha sonra Sovyet politikalarının kurbanları olan Ahıska Türkleri sosyal yaşamlarını kaybetmenin yanında vatanlarından ayrılarak öz vatan topraklarını değiştirmişlerdir.

1. BÖLÜM: AHISKA VE AHISKA TÜRKLERİ

Konum olarak ele alındığında Ahıska (Meskhetya-Cevahet=Samsthe-Cavaheti), Gürcistan'ın güneyinde 6 bin 413 km²'lik alan coğrafi bölgeye verilen bir isimdir. Söz konusu yerleşim bölgesinde Ahıska, Adıgeni, Aspindza, Borcom, Ahilkelekve Bogdanovka olmak üzere altı ilçe ve 250 civarında köy bulunmaktadır. Konumsal olarak Ahıska bölgesi, Türkiye-Ermenistan sınırının kuzeyinde, Acaristan ile Tiflis arasında bulunan dağlık alanda sınıra 15 km mesafede yer almaktadır. Gürcistan'da bu alana Meshetya adı verildiğinden buradaki topluluk da Mesheti Türkleri olarak adlandırılmaktadırlar (Kahraman ve İbrahimov 2013:78).

Resim 1: Ahıska Bölgesi'nin Coğrafi Konumu

Kaynak:(Kahraman ve İbrahimov 2013:79).

Ahıska Türkleri Ahıska bölgesinde yaşayan Türklerdir. Zeyrek (2001:2-3) ile Avşar ve Tunçalp'e göre (1994:6), Ahıska Türkleri'nin Anavatanı olarak bilinen Ahıska bölgesindeki Türk varlığı her ne kadar yakın geçmiş ile sınırlı tutulsa da etnik olarak bölgedeki söz konusu Türk varlığı milat öncesi döneme dayandırılmaktadır. Ahıska yaklaşık 250 yıl Osmanlı Devleti'nin Çıldır Eyaleti'nin başkentliğini yapan, önemli bir kültür ve ticaret şehri olmuştur. Aynı zamanda Osmanlı'nın doğu sınır kapısını da oluşturmaktadır.

1.1.Tarihçe

Rus Çarlığı, Anadolu'yu işgal etmek için bir engel olarak gördüğü Ahıska'yı işgal etmek amacıyla çeşitli tarihlerde birkaç kez saldırıda bulunmasına karşın başarılı olamamıştır. Çarlık Rusya, Gürcü ve Ermeni güçlerinin de desteğiyle, yaklaşık üç aylık bir kuşatma ve 40 bin Ahıska Türkü'nün ölümünden sonra 1828'de Ahıska Kalesi'ni ele geçirmiştir. İşgalden sonra halk bir taraftan gönülsüz de olsa topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Böylece bölgedeki Türk nüfusunun önemli ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Bundan sonra *“1829'da imzalanan Edirne Anlaşması ile Ahıska ve Ahilkelek savaş tazminatı olarak Ruslara terk edilirken, Kars, Ardahan ve Çıldır Osmanlı Devleti'nde kalmıştır. Edirne Anlaşması'ndan sonra Rus egemenliğine giren bölgeye Ruslar, 1828'de imzalanan Türkmençay Anlaşması ile daha önce bölgeye yerleştirdiği 50 bin Ermeni'ye ilaveten, Doğu Anadolu'dan 100 bin civarında Ermeni'yi daha Ahıska ve Ahilkelek'e yerleştirmişler ve bölgenin demografik yapısını büyük ölçüde değiştirmişlerdir”* (Zeyrek 2001:24).

“Tarih kaynakları Ahıskalı Türklerin etnik ve dil kimliği konusunda tarihe bağlı kaldıklarını göstermektedir. 1578'de başkenti Ahıska Şehri olan Çıldır Eyaletine bağlanan sancakların: Oltu, Hirtız, Ardanuç, Cecerek, Ardahan, Poshov, Maçahel, Acara, Penek, Peterek, Livana, Nişfi Livana ve Şavşat olduğu bilinmektedir. Bu sancakların tamamı yurtluk ve ocaklık olarak Osmanlı Hükümetinin mülkiyeti olmuştur. 16 Mart 1921 Moskova Antlaşmasıyla bu sancakların sekizi Ruslara kalmıştır. Bugün Bedre, Azgur, Ahilkelek, Hirtız, Çeçerek, Ahıska, Altunkale-Kobliyan, Acara, Maçahel Gürcistan sınırındadır. Diğer sancaklar ise Türkiye sınırları içindedir” (Bayraktar 2013:75).

Ahıska, her ne kadar Osmanlı toprağı olmaktan çıktıysa da halkı Osmanlı'yla olan bağıni karşılaştığı bütün zorluklara rağmen koparmamıştır. 1853-1856 yıllarında Osmanlı-Rus/Kırım Savaşı sırasında Ahıska Türkleri'nin bir kısmı Osmanlı ordusuna yardım ettikleri için yoğun bir baskıyla karşı karşıya kalınca Erzurum ve civarına kaçmışlardır. 93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Kars'ın da elden çıkmasıyla Ahıska, Türkiye'nin sınırından oldukça uzak kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin halkla birlikte bölgeyi Ruslardan geri alma çabası gerçekleşemediği gibi 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan

Ayastefanos Anlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum da kaybedilmiş ve Kafkasya'dan Anadolu'ya yoğun bir göç dalgası yaşanmıştır. *“1918’de imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum sonra Sovyetler Birliği’ne verildi. 1917 Devrimi’nin ardından, Transkafkasya Federasyonu’nun çöküşüyle 1918 yılında Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan, kendi bağımsız devletlerini kurmuşlardır. Gürcistan sınırları içinde kalan Ahıska ve Ahılkelek halkı, Sovyetlerin ilan ettiği kendi kaderini tayin hakkını kullanarak Türkiye’ye katılmak istediklerini Menşevik Gürcü yönetimine bildirmişlerdir. 11 Mayıs - 4 Haziran 1918 tarihlerinde toplanan Batum Konferansı sonunda imzalanan Batum Anlaşması ile Gürcistan Hükümeti, Ahıska ve Ahılkelek’in Türkiye’ye bırakılmasını kabul etmiştir”*(Zeyrek 2001:30). Fakat 18 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi çerçevesinde Türk birlikleri Ahıska ve çevresinden çekilmek zorunda kalmış, Ahıska 5 Aralık 1918’de Gürcülerin eline geçmiştir. Türk birlikleri, Ahıska ve çevresinden sonra, Şubat 1919’da Kars, Ardahan ve Batum’u da boşaltarak 1914 sınırlarının gerisine çekilmişlerdir.

1.2.Ahıska Türkleri

Ahıska Türkleri’nin kim olduğuna, tarihine ve etnik kökenine ilişkin yerli ve yabancı kaynaklarda çok çeşitli görüşler yer almaktadır. Bu görüşler, Ahıska Türkleri ile ilgili araştırma yapanların bazen etnik kimliklerine, bazen savundukları ideolojiye, bazen de tarihsel gerçekleri kavrama ve bunları aktarma biçimine göre değişmektedir. Ahıska Türkleri’nin kökenine ilişkin farklı görüşler vardır. Ünlü tarihçi Güney Azerbaycanlı Zehtabi şu bilgiyi vermektedir:

“Fransız bilgini Brosset, Bun- Türklerin Turanlı olduğunu bildirmektedir. “İskender Kafkasya’ya geldiğinde, Bun-Türklerle karşılaştı, Bun- Türkler,” Kür ırmağı sahillerinde yaşıyorlardı. Gürcüâlimi Takayaşvili, bu elleri Türk göstererek, Bun- Türkler, ya Türkler ya da Turanlılardır, demektedir. Akademik Marr da, Gürcü dil bilgini, Bun-Türkler sözünün, yerli Türkler anlamına geldiğini belirtmiştir” (Zeyrek 2001:11). Bundan dolayı bu Türklerle Kıpçakların arasında bir fark görünmemektedir. Çünkü bu Türklerin ve Kıpçakların dili, dini inançları, adetleri ve hayat yaşamları aynıdır.

Ahıska Türkleri'nde Ahıska bölgesinden Orta Asya'ya sürgün edildiklerinden dolayı 1980'li yıllarında 'Ahıska Türkleri' diye yeni bir etnonim olarak yaygınlaşmıştır. Ahıska Türkleri, 1944 yılındaki sürgünden önce Ahıska bölgesinde yaşarlarken kendilerini "Kafkas Türkleri" olarak adlandırmaktaydılar. Sovyet rejimi boyunca birlikte yaşadıkları halklar da onları "Türk" olarak adlandırırken, Sovyet rejimi ise bir dönem "Azerbaycanlı" adlandırmasını kullanmıştır.

Ahıska Türkleri ve onların coğrafyasının kaderi 1829'a dayanmaktadır. O yıla kadar çok rahat bir şekilde yaşayan Ahıska Türkleri o coğrafyada birlikte 1829 yılında Osmanlı-Rusya savaşlarının başlangıcı 93 harbi diye adlandırılan 1877-1878 yıllarına kadar defalarca Osmanlı ve Ruslar arasında yer değiştirmiştir. Bu coğrafyanın kaderi olarak o dönemde orada yaşayan insanlar sıkıntı çekmeye başlamıştır. Ahıska, Anadolu'nun Kafkasya'ya açılan kapısı olduğu için Rusların ilgisini çekmiş ve o bölgeleri ele geçirmek istemişlerdir. 1829'da başlayan Ahıska Türkleri'nin çilesi hâlâ devam etmektedir. Stalin'in izlemiş olduğu politikasında bazı istekleri vardı. Bunlardan biri de Ardahan'ı Gürcistan'ın içine almaktır. Sovyetler Birliği Gürcistan sınırında Türkleri bir tehlike olarak gördüğü için bölgedeki Türkleri çıkarmayı amaçlamaktaydı. Bu bölgede sürülen sadece Ahıska Türkleri olmamıştır. Bir kısmı Kırım Tatarları, Çerkezler, Lazlar, Kürtler olmak üzere başka topluluklardan da insanlar vardır. 1944 yılının 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece hayvan vagonlarına doldurup sürülmeleri planlı bir şekilde olmuştur. Ancak bu durum halka duyurulmamıştır. Haksız sürgünlerde 41 bin kadar Ahıska Türk'ü genç Sovyetler Birliği için savaşa gitmiştir. Geride kalan yaşlılar, kadınlar, çocuklar hayvan vagonları ile sürgün edilmişlerdir. Bu hayvan vagonlarının tren yolunu da Ahıska Türkleri kendi elleriyle yapmışlardır ve önceden Ahıska'da demir yolu yoktur ve ilk yolcuları da kendileri olmuştur. Bu demir yolu ile Ahıska Türkleri'ni Orta Asya steplerine sürülmüştür. Yukarıda Belirtilen 115 bin kişi resmi kayıtlara göre 86 bin kişi göç ettirilmiştir. Fakat gerçek sayı resmi kayıtlara yansıtılmamıştır. Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan bölgelerine binlerce insan göç ettirilmiştir ve büyük bir trajedi olarak hafızalara kazınmıştır. Söz konusu sürgünlere ilişkin Şimşir (2009:404): *"Kafkasyalı Karaçay-Malkarlılar ve Çeçen-İnguşlar ile Kırım Tatarları ve Volga Almanlarının 1943 sonları ile 1944 yılı başlarındaki sürgününden sonra, Sovyetler*

Birliği Devlet Savunma Komitesi 31 Temmuz 1944 tarih ve 6279 sayılı kararı ile Ahıska Türkleri'ni de sürgüne tabi tutmuştur. 14 Kasım 1944 tarihinde 220 civarında Ahıska köyü ahalisinden 115,000 kişi bir gece de sürgüne gönderilmiştir” şeklinde sayısal verilere yer vermektedir. Fakat Sovyet politikası bu sayıyı daha az göstermiştir. Göç eden insanların sayısı belirtilen rakamların üzerindedir. “Ahıska” Türk Dergisi sürgün rakamlarını ve olaylarını şu şekilde anlatmaktadır: 115 binden fazla Ahıska Türkü, onların içinde “Erli” Türkleri yüzde 78, “Terekeme” Türkleri yüzde 21 ve onlarla birlikte “Hemşilliler” ve “Kürtler” vardır. 47 bin Ahıska Türkü Sovyet Dönemindeki savaşa gönüllü olarak cepheye gitmişlerdir. Onların içinde 28 bini cephede ölmüş, 19 bin kişi savaştan geri dönmüştür. Bunlardan 8 kişi Sovyet Birliği'nin Kahramanı, 1 kişi ise Sosyalist Emek Kahramanı olarak dönmüştür. Sürgün esnasında 17 bin kişi sürgün yolunun zor şartlarında açlığa ve soğuğa dayanamadan canlarını kaybetmişlerdir (Asiyev Ş.).

1.3.Ahıska TürklerininDevamlı Göç Hayatı

Ahıska Türkleri'nin sürgünleri çetin geçmiştir. 1944 yılının 14 Kasımı'nda sürgün edilmişlerdir. Kendi vatanlarından Ahıska bölgesinden, Stalin'in emri ile bir gecede hayvan vagonlarına doldurulup Orta Asya'ya; Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan bölgelerine sürgün edilmişlerdir. İlk sürgünün yaraları açık olan Ahıska Türkleri'ni 45 yıl sonra yeni bir sürgün dalgası vurmuştur. Sovyetlerin dağılma süresinde Özbekistan'a sürülen Ahıska Türkleri teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bu durum mahalli Özbek hükümetini de rahatsız etmeye başlamıştır. Bu olumsuz durum Mayıs 1989 tarihinde iyice su yüzüne çıkmıştır. Haziran ayında da Ahıska Türkleri'nin yaşadığı Fergana'da olaylar başlamıştır. Bir Ahıskalı delikanlı ile çilek satan bir Özbek kadın arasında başlayan olaylar neticesinde, 100 Ahıska Türkü, 70 Özbek Türkü ve 20 Tacik'in hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bu olaylarda yüzlerce Ahıska Türkü'nün evi ve aracı yakılmıştır. Olaylardan sonra 17 bin Ahıska Türkü Özbekistan'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu olaylardan sonra Ahıska Türkleri Ukrayna bölgesine ve Rusya'nın Krasnodar bölgesine sürgün edilmişlerdir. Bu dönemde Ukrayna'da iç karışıklıklar bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin desteğiyle ve DATUB (Dünya Ahıska Türk Birliği) ile Ukrayna'daki Ahıska

Türkleri'ni Erzincan'ın Üzümlü ilçesine yerleştirme kararı alınmıştır. Ukrayna'dan Üzümlü'ye gelen ilk dört kafilede 1945 Ahıska Türkü bulunurken, son kafilede 176 kişi yer almış ve Erzincan Havalimanı'nda yetkililerce karşılanmıştır(Yalçınkaya 2017:38).

Bu olaylardan daha sonra Krasnodar bölgesinde bulunan Ahıska Türkleride üçüncü bir sürgüne maruz kalmışlardır. Güzeloğlu'na göre (2015:339), "*Krasnodar bölgesinde Ahıska Türkleri istenmeyen topluluk, insan hakları ve yetkileri ellerinden alınmış, eğitim, sağlık ve can güvenliği olmayan, sosyal hakları ihlal edilmiş bir topluluk konumundadır. Çok yakın zamanda Krasnodar bölgesinde Ahıska Türkleri'nin durumu çok vahim bir hâl almış, soykırım ile karşı karşıya kalmıştır. Ahıska Türkleri'nin bu haksızlıklara katlanabilecek ne güçleri ne de dermanları kalmış, çaresizlik ve umutsuzluk içindedir. Fergana olayları nedeniyle bu bölgeye gelen Ahıska Türkleri, yakın zamandan beri de yeni mekân arayışı içinde Amerika Birleşik Devletleri'ne uzanan göç sürecinde yolcu olmuştur. Bununla birlikte Krasnodar bölgesindeki Ahıska Türkünün nüfusu bugün yaklaşık 2500'e doğru düşmüştür*". Tüm bu gelişmeler göstermiştir ki, Ahıska Türkleri 1945 yılından beri sürekli bir sürgün hayatı yaşamıştır. Tam anlamıyla bir bölgede toplanamamışlar parça parça farklı bölgelere dağılmışlardır.

1992 yılında çıkardığı 3835 sayılı "Ahıska Türkleri'nin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" ile Türkiye Cumhuriyeti Ahıska Türkleri'ne sahip çıkmıştır¹. Kanun öncelikli olarak Krasnodar ve Özbekistan'da yaşayan zor durumdaki Ahıska Türkleri için çıkarılmış olmasına rağmen, kanunun amacı Ahıska Türkleri'nin tamamının Türkiye'ye yerleştirilmesidir. Yerleştirme planına uygun olarak Ahıska Türkleri ilk Iğdır'a yerleştirilmiştir. Daha sonra bir kısmı Erzincan'a yerleştirilmiştir. Son zamanlarda Türkiye ve DATUB tarafından imkânları olmayan Ahıska Türkleri'nin Kars ve Ardahan bölgelerine yerleştirilmesi planlanmaktadır. Tabi bu durum Ahıska Türkleri'nin kendi isteklerine bağlıdır. Kendi imkânları ve ekonomik durumu iyi olan Ahıska Türkleri genelde Antalya, Bursa, İzmir, İstanbul gibi bölgelere yerleşmektedirler.

¹ 11/7/1992 Tarih ve 21281 Sayılı Kanun.

1.4.Kazakistan ve Kazakistan'daki Ahıska Türkleri

Kazakistan Orta Asya'nın en büyük, en zengin ve yüzölçümü bakımından en büyük ülkelerinden biridir. Başkenti Astana şehridir. Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Abisheviç'tir. Kazakistan'ın coğrafyasına bakılacak olunursa yüz ölçümü 2 milyon 725 bin km²'dir. Kazakistan, doğudan batıya 3 bin km, kuzeyden güneye bin 700 km'lik geniş bir coğrafya ile dünyanın dokuzuncu büyük yüz ölçümüne sahiptir. Sınır uzunluğu 12 bin 187 km'dir. Kazakistan'ın beş ülke ile ulusal sınırları bulunmakta olup, sınır komşuları kuzey ve kuzeybatısındaki Rusya ile 6 bin 467 km, doğusunda Çin ile bin 460 km, güneyinde Kırgızistan ile 980 km, Özbekistan ile 2 bin 300 km, Türkmenistan ile 380 km, batısında Hazar Denizi ile 600 km sınır uzunluğuna sahiptir. Kazakistan'ın idare şekli cumhuriyettir. Bağımsızlık tarihi 16 Aralık 1991 yılıdır. Para birimi Tenge'dir. Resmi dili Kazakça ve onunla birlikte Rusça da kullanılmaktadır. Yaygın dini inanışlar Müslümanlık ve Hristiyanlıktır. Nüfus bilgileri Kazakistan'ın 2018 sayımına göre 18 milyon 157 bin 337'dir. Kazakistan'da 130'dan fazla farklı etnik grup yaşamaktadır. Kazakistan çeşit milliyette ve inanca sahibi olan kişilerin ortak tarihsel kaderi ile birleşmiş ülkedir. Kazakistanlılar bu çeşitlilikten gurur duymaktadırlar ve Kazaklar her zaman halk arasında var olan dostluk ve tolerans duygularının gelişmesini desteklemiştir.

Ahıska Türkleri 9 ülkede dağınık olarak yaşamaktadır ve o ülkelere göre en yoğun olarak Kazakistan'da yaklaşık 200 bine yakın Ahıska Türkü yaşamaktadır. Sürgün zamanında Ahıska Türkleri en çok Özbekistan'a sürülmekteydi ama Fergana olaylarından dolayı Özbekistan'daki Ahıska Türkleri akraba yakınlıklarından dolayı Kazakistan'a göç ettirilmişlerdir. Kazakistan bölgesinde Ahıska Türkleri, Kırgızistan ve Özbekistan bölgelerine göre daha fazla bulunmaktadır. Bunun sebebi; Ahıska Türkleri Kazakistan'da daha iyi şartlarda yaşamaktadırlar. Ekonomik durumları, sosyo-kültürel ve dini özgürlük ile hayatlarını daha rahat sürdürmektedirler. Bu imkânlar sadece Ahıska Türkleri için geçerli değildir. Yukarıda belirtildiği gibi Kazakistan çeşitli etnik unsurlara sahiptir. Bu toplulukların hepsi barış ve huzur içinde hayat sürdürmektedirler.

Kazakistan ve Türkiye kardeş ülkedir. Kazak Türkleri ve Türkiye Türkleri aynı millettendir. Bu iki ülkenin kardeşliği tarihe kök salmıştır. Türkiye, Kazakistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkedir. O zamandan beri, dostluk ilişkileri bu iki kardeş Ülke arasında daha çok gelişmiş ve güçlenmiştir.

Ahıska Türkleri'ne kucak açan Kazak Türkleri, sürgün olaylarında zor durumda kalmışlardır. Açlıkta, soğukta ve yoksullukta Ahıska Türkleri'ne destek olmuşlardır Kazakistan'a sürgün olan Ahıska Türkü Asampali Ziyaoğlu Çalabov'un "Vatan Adına Kurbanam" adlı şiirine bakıldığında:

Kazakistan

Sürgün milliyetin derdini tağıdan

Sen oldun Kazakistan

Hasret çeken geribin

Ayrılık derdi anlayan

Sen oldun Kazakistan

Sürgünlük, zorlar geçmiş olsun

Akrabalar birlik kavuşsun

Ahıskalı Türk'e yol açan

Sen oldun Kazakistan

Milliyetleri barış yaşatan

İnsanları memnun eden

Ana dile yol açan

Sen oldun Kazakistan (Çalabov 2007: 13)

Kazakistan'ın Ahıska Türkleri'ne kucak açması şairin ilk dizelerine yansımaktadır. Ahıska Türkleri'nin en büyük dertleri vatanlarından mahrum

kalmalarıdır. Kazakistan bu dertlerine bir nevi çözüm olmuştur. Ahıska Türkleri burada dinlerini, dillerini ve kültürlerini yaşama fırsatı bulmuşlardır.

2. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA AHISKA TÜRKLERİNİN SOSYAL DURUMU

Toplumlar varlıklarını devam ettirebilmek için ekonomik bir uğraş içerisinde bulunmak zorunda olmuşlardır. Toprağın ekilip biçilmesi, ticaret, hayvancılık gibi çeşitli alanlarda çalışarak topluluğun devamlılığı sağlanmaya çalışılmıştır. Ahıska Türkleri dünyada varlıklarını devam ettirebilmede oldukça sıkıntı çeken topluluk arasındadır. Bunun en büyük nedeni geçmişte yaşamış oldukları sürgünler ve anavatanlarından ayrı kalmalarıdır. Dış ülkelerde birer sığıntı olarak yaşayan Ahıska Türkleri sosyal ve ekonomik olarak oldukça zorluk çekmektedirler. Kültürel varlıklarını ve geleneklerini yaşayabilmenin yanı sıra ekonomik olarak geçimlerini sağlamada kendi toprakları üzerinde yaşayamamalarının büyük etkisi vardır. Tüm bu zor koşullara rağmen Ahıska Türkleri'nin kültürel kimliklerini ve toplumsal dayanma güçlerini yitirmedikleri ifade edilebilir.

2.1. Ahıska Türklerinin Geçiş Dönemleri ve İnanışları

“İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır. Doğum, Evlenme ve Ölüm. Birçok inanç, adet, töre, tören ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek bu dönemleri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde şekillendirmektedir. Bunların amacı kişinin yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktır. İnanışa göre insan bu dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır” (Örnek 2000:131). Bu üç geçiş dönemleri sınıksız inançlarla bağlıdır.

“İnanç bir şeyi güvenle doğru sayma tutumudur. Buna göre, yeterince gerekçesi bulunmayan, kesin olmayan bir şeyi doğru sayma, akıl yoluyla genel geçer bir doğrulama yapmadan başkasının tanıklığı üzerine kurulmuş kanıtları, bir kuşku olmaksızın onaylamadır” (Artun 2010:84). İnanç İslamiyet'ten önce şamanlıktan gelen bir gelenektir. Bu gelenek geçmişten bugüne kadar gelmiştir ve için nesilden nesile devam eder. Ahıska Türkleri de bu inançlara inanmaktadır. Bu inançlarla ilgili

geçiş dönemlerindeki doğum, sünnet, düğün ve ölüm adetleri başlıkları altında bunlar açıklanmaktadır.

Ahıska Türkleri'nin gündelik hayatı, tarih öncesi dönemlere uzanan birçok batıl inanç ve tabelaya sarılır. Örneğineve giriş ya da evden çıkış esnasında Ahıska Türkleri eşik çubuğuna basmamaya çalışırlar. İnanca göre, evlerin duvarlarında “şans uğruna” at nalları bulunmaktadır. Bu eve mutluluk getiren, şans, huzur, bereket getiren simge olarak durur. Kötülük yapan bir kişi evden ayrılırsa ya da eve gelen bir kişi kötü niyetle gelirse onun peşinden bir taş atar. Bunun amacı inanca göre gittiği yerde kalması ve tekrar dönmemesini sağlamaktır. Eğer iyi birisi ise evden ayrılan, eve geri dönmesi için yolu açık olsun ve su gibi olsun düşüncesiyle peşinden bir bardak su dökerler.

Kazak toplumu gelenek ve göreneklerine oldukça bağlı bir millettir. Ahıska Türkleri de bundan dolayı rahat bir şekilde kendi gelenek ve göreneklerini yaşatabilmektedir. Bu nedenle dinlerini, dillerini ve kültürlerini koruyabilmişlerdir. Rusların yıllar boyu yapmak istediği asimile politikasına karşı Türk toplulukları, gelenek ve göreneklerine sınıksız bağlı kalarak direnmişlerdir. Ahıska Türkleri ve Kazak Türkleri göç nedeniyle kaynaştıkları için ve Türk kökenli oldukları için benzer gelenek ve göreneklere sahiptirler. Bunlara çeşitli örnekler verilebilir:

Doğumla ilgili: Ahıska Türkleri'nde ilk çocuğun 40 günü çıktıktan sonra “Beşik Toy” yapılmaktadır. Çocuğun ilk masraflarına beşik getirmesini kızın annesi tarafından karşılamaktadır aynı benzer gelenek Kazaklarda da var onlar “Beşik Toy” demektedirler.

Ölümlle ilgili: Ahıska Türkleri'nde ve Kazaklarda ölümlle ilgili gelenek, göreneğinde ve ölünün gömülmesinde çok fark bulunmamaktadır.

Düğünle ilgili: Kazaklarda evlilik düğününde yüz açma geleneği vardır. Buna “Betaşar” denir. Aynı benzer gelenek de Ahıska Türkleri'nde bulunmaktadır “Duvak açma, yüz açma”. Buna bir örnek ise; Kazak Türkleri'nde yeni gelin eve gelince kocasından büyüklere selam verir. İki elini üst üste koyarak eğilir. Kazakların yaptığı bu harekete “Salem beru” denir. Aynı adet Ahıska Türkleri'nde de bulunmaktadır. Ona

“Temennah” denir. Bu hareketin nedeni eve gelen büyüklere saygı duyulması ve evin bereketinin arttığı düşüncesidir.

2.1.1. Doğum Adetleri

Doğum olgusu her toplumda sevindirici bir haber olarak yer bulmaktadır. İnsanlar birbirlerine bağlı oldukları için her doğum ailenin genişlemesi ve çoğalması anlamına gelmektedir. Toplumlarda doğumlar anne-baba saygınlığını da olumlu derecede arttırmaktadır. Her doğan bebek toplum içerisinde bir mutluluk kaynağı teşkil etmektedir. Gelecek nesillerin toplumun devamını sağlayıcı bir işlev görmesi doğum olgusunun önemini gösteren bir başka örnektir(Santur 2000:1).

Doğum, geçiş dönemleri içerisinde ilk evredir. Ebeveynlerin dünyadaki temel gayesi dünyaya çocuk getirip neslini devam ettirmektir. Ahıska Türkleri’nde evlendikten sonra aileler hemen çocuk isterler. Bunun için de doğumdan önce çocuğu olmayan çiftler için uygulamalar yaparlar. Çocuğu olan aileler için de bebeğin ilk anından başlayarak bir nevi tören gerçekleştirirler. Bu tören doğan her çocukta yapıldığı için halkın kültürel bağlarına olan bağı daha da güçlenerek geleceğe taşınmaktadır. Ahıska Türkleri ilk çocuğu beklerken kırkında bir tören yaparlar. Bir nevi düğün yaparlar. Çocuğun kırkında ya da çocuk bir yaşına geldiğinde yapılır. Buna “Beşik Toyu” denir. Bu Kazaklardan alınan bir gelenektir. Genelde bu gelenek Kazakistan’ın güney tarafında daha çok yapılmaktadır. Almatı ve kuzey tarafında nadiren yapılmaktadır. Tüm bu uygulamalar, Ahıska Türkleri’nin doğum adetlerine bağlılığını göstermektedir.

2.1.1.1. Doğum Öncesi

Eskiden Ahıska Türkleri’nde çocuk sahibi olmayanlar bazı uygulamalara başvuruydular. Genelde o zamanları halk hekimliği ile ve geleneksel sağaltmayla yapılmaktaydı. Çocuk sahibi olmak isteyenleri bitkilerle (mavi renkli hindiba) tedavi etmişlerdir. Otları kaynatıp büyük küvet buharın üzerine çocuğu olmayan kadını oturtmaktadırlar. Yani onun sağaltıcı özelliğini kullanarak, buhar sıcaklığının çocuk

oluşumunu destekleyeceği düşünülüyordu. Tedavi etmek için ve başka uygulamalar da vardır. Bir tanesi “yahi” yapmaktır. Yahi bu şu şekilde yapılır: Siyah reçineyi eritilir çocuğu olmayan kadının beline elle sürülür. Onun sıcaklığını kullanmak amaçlı yaparlar. Sonradan parafin çıktıktan sonra onunla tedavi ederler. Bu parafin denilen şey mumun eritilmesidir. Eritilen mum, kadının beline sürülür. Artık bu tedavilerin hepsi hastanelerde yapılmaktadır (Balabekova G.).

Ahıska Türkleri Kafkasya bölgesinde yaşarken çocuğu olmayan bazı ailelerde “Madoyır” diye bilinen bir boncuk bulunurdu. O boncuğu suyun içine üç defa indirerek rahmi düşük olan kadına boncuğun daldırıldığı su içirilir ve böylece kadının tedavi olacağına ve çocuk sahibi olacağına inanılır. Bundan daha başka çocuğu olmayan kadının kucağına bir çocuk verilir ve çocuk kadının üzerine işediği zaman çocuk olacağına inanılır. Bu geleneğe inanış oldukça yaygındır. Bunun yanında çocuğu olmayan yeni geline hamile bir kadının elinden ekmek ya da su verilir. Yani hamile kadın bir yiyeceğini ya da içeceğini paylaşmış olur. Böylece çocuğu olmayan kadının da hamile kalacağına inanılır. Burada ekmek ve su sembolik bir anlama gelmektedir. Bereket ve bolluk anlamı taşıdığı için çocuğun olmasının bu sayede sağlanmış olacağı inancı vardır. Kadın hamilelik döneminde iken ağır işler yaptırılmaz. Canı ne istiyorsa onu yer. Aile içindeki herkes ona yardımcı olarak fazla yorulmaması için uğraşırlar. Bunun nedeni hamile kadının çocuğunu sağ salim dünyaya getirmesi içindir (BayramovaZ.).

Ahıska Türkleri’nde doğacak çocuğun çirkin olmaması için bazı uygulamaları yapılmaktadır. Bunlara değinilecek olunursa,hamile kadın çirkin birisine bakmamalıdır; yani ana rahmindeki çocuk kıpırdadığı an annesinin sakat birine baktığında çocuğunun sakat olacağına, çirkin birine ve balığa baktığında çocuğun çirkin ya da balık ağızlı doğacağına inanmaktadırlar. Hamile kadın çocuğun sağlıklı doğması için her yediğine ve içtiğine dikkat etmelidir. Yani zararlı olan her şeyden kendini korumak zorundadır. Dokuz ay hamileliğini sinirlenmeden ve korkmadan sakın geçirirse çocuğun da sakın yani sinir hastalıkları olmadan doğacağına inanılmaktadırlar.

Ahıska Türkleri'nde çocuğun cinsiyetini teyit etmek için bazı uygulamalar yapılmıştır. Eskiden yaşlı kadınlar hamile olan kadının göbeğine bakarak oğlan ve kız olacağını tayin ederlerdi. Eğer hamile kadının göbeği dik ise kız çocuğu olacağına, göbeği dağınık ise erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır. Bugün ise hastanelerde teknikamaçla vücudun ultrason muayenesi ile çocuğun erkek ve kız olacağını öğrenmektedirler. Bunun yanında yumurta ile ilgili uygulama da vardır. Haşlanmış yumurtayı hamile kadına yedirerek çocuğun cinsiyetini öğrenmek isterler. Yumurtanın içi sert ise çocuğun erkek olduğuna inanılır. Eğer yumurtanın içi yumuşak olursa onun kız olacağına inanılır. Yeni gelen kadının kucığına verilen çocuk kız olursa ve onun üzerine işerse kız olacağına inanılır. Erkek çocuk işerse erkek olacağına inanılır.

Doğum anında çocuk için yapılan bazı hazırlıklar vardır: Bu uygulama çocuğun sağ salim doğduğuna dair haber geldiğinde yapılır. Çocuk kundağa koyulur ve ona banyo yaptırılır (sabun, şampuan, tuz ve ot). Doğumdan önce Ahıska Türkleri'nde hazırlık yapma doğru bir uygulama değildir. Yani “doğmamış çocuğa don biçilmez” anlayışı hâkimdir. Bu hazırlıklar çocuğun doğduğu gün yapılmaktadır.

2.1.1.2. Doğum Esnası

Ahıska Türkleri'nde geçmişte doğumlar köy ebelerinin yardımlarıyla köylerde evlerde yaptırılmaktaydı. Artık doğumlar hastanelerde yaptırılmaktadır. Eskiden doğum esnasında yapılan uygulamaların doğumun kolay olmasına yönelik uygulamaları vardı ve bugün de devam etmektedir. Örneğin, doğacak kadının saç bağlarının açılması uygulamasının sebebi doğumu kolaylaştırmak ve doğacak çocuğun yolunun hızla açılmasını sağlamaktır. Bu sayede çocuğun göbek kordonuna dolaşmamasının sağlandığına inanılmaktadır. Doğumu kolaylaştırmak için hamile kadının hamilelik süresinde çok hareketli olması gerekmektedir.

2.1.1.3. Doğum Sonrası

Eskiden Ahıska Türkleri'nde çocuk doğurulduğunda köye haber vermek amacıyla göğe silah (mıltık) sıkılırmış. Böylece herkes iyi haberi alıyormuş. O haberi

veren kişiye müjdecî diye müjdeye para veya hediye verirlermiş, zengin aileler çok nadiren altın verirlermiş. İstekli çocuk olduğunda çocuğu ilk babasının eline verirlermiş, babası çocuğun alnından öperek bebeği anne kokusunu almak için onun göğsüne yatırıyormuş ve ilk sütüyle emziriyormuş. Bugün ise çocuk doğduğu an telefonla haber vermektedirler.

Çocuğun hayatta kalması için ve ömrü uzun olması amacıyla dua okunulmuş. Çünkü doğumdan sonra bebekleri kaybettiğinde (vefat ettiğinde) onlara nazar değdiğine inanılmıştır.

Çocuk doğumundan sonra *göbek kesme* uygulaması, *ad verme* geleneği ve *kırkını dökme* düğün geleneği vardır. Çocuk doğduktan sonra göbek kesme uygulaması vardır. Çocuğun göbeğinden iki santim uzaklıkta kesilir ve geri kalanı bağlanır. Göbek bağı oradan kuruyup kendisi düşmektedir. Çocuk kırk günü dolduruncaya kadar her gün tuz, sabun ve otlarda yıkanmaktadır. Zayıf çocuk olduğunda çocuk kilo alsın diye suyun içine et koyulmaktadır. Yeni gelen bir çocuğun, vücuduna pişik oluşmaması ve kokmaması için önce tuzlu suyla sonra sabunla, potasyum permanganatla yıkamaktadırlar. Bu malzemelerle çocuğun alerjiden, enfeksiyonlardan, soğuk algınlığından, hastalıklardan korunması sağlanır ve rahat uyuması için bunlar yapılır (Balabekova G.).

Doğum yapan kadın 40 gün 40 gece dışarı çıkılmaz eğer çıkmak zorunda kalırsa da nazar ve kötü ruhlardan koruması için adıraspan (kötü ruhlardan koruduğuna inanılan bitki türüdür) ve tuzu yakarak başından üç defa arındırılır. Ya da gece kapıya çıkarken saçını ağzına almak zorundadır, buda kötü ruhlardan korumaktadır. Kırkı çıkmayan doğum yapan kadının soğuktan kendini koruması gerekir ve diğer kırkı çıkmayan kadınla ya da yeniden evlenmiş kadınla bir araya gelmemesi gerekir. Çünkü iki kadının kırkı birbirini basmaktadır ve bunun zararının da çocuğa ya da kadına yansıdığı düşünülmektedir.

Eskiden doğum yapan kadının yanına geceleri ekmek ve süpürge koyuyorlarmış. Yeni doğan çocuğun yastığının altına Kuran-ı Kerim kitabını, bıçak, ekmek ve tavuğun boynunu koymuşlardır. Tavuğun boynu çocuğun kırk gün içerisinde boynu yumuşak olduğu için boynu sertleşmesi amacıyla koyulmaktadır. Bu

sayede çocuğun boynunun güçlendiğine ve kemiğinin daha sağlam hale geldiğine inanılmaktadır. Tüm bunları yapmaktaki genel amaç, çocuğu kötü ruhlardan korumaktır (Bayramova Z.).

Eskiden Ahıska Türkleri'nde çocuk olan evin kapısına zincir asılırdı. Artık bu uygulamalar nadiren bazı ailelerde devam etmektedir. Bunu görenler evde çocuk var diye eve girmezler. Ya da aile içinden biri dışarıdan akşamüstü eve girerse çocuğun odasına girmez. Çünkü yolda gördüğü kötü ruhların çocuğu etkileyeceği düşünülür. Çocuk ve annesi kırk anında çok hassas olmaktadır. Kötü ruhlara, hastalıklara daha kolay yakalanmaktadır ve çocuğun uykusunu kaybettiğine inanılır.

Ahıska Türkleri'nde çocuğun *kırkını dökme* geleneği vardır ve bunun içinde bazı uygulamalar vardır. Bu uygulama bir hoca ya da bir bilen kişiyle yapılır. Erkek çocuğunun kırkını dökmesi kızıdan daha geçtir. Kız çocuğu için bu uygulama yirminci gününde de yapılabilir. Erken çocuğuna da kırkında ya da otuz sekizinci gününde yapılır. Kırk dökme için buğdayı bir kumaşın içine koyarlar ve ihlâs suresini okuyarak onun yazılı olduğu kağıdı bir kumaşa koyarak düğümlerler. Daha sonra bu kumaştaki buğdayı ılık su dolu küvetin içine koyarak çocuğu o suda yıkarlar ve bu suyu ayak basmadık bir yere dökerler. Buğdayı da ayak basılmadık bir yerde bulunan ağaç dibine gömerler. Bu ağaçlar genelde çınar, kayın gibi köklü türlerdir. Kırkında giydirdiği bebek giysilerini yıkayıp tekrar giydirmemek amacıyla saklayıp koyarlar. Bu giysileri bebeğe tekrar giydirmemesinin amacı da çocuğun büyümesini sağlamaktır. Bu arada çocuğun yıkanan giysileri dışarı asılmaz. Çünkü gece bütün kötülükleri içinde barındırdığına inanılır.

Çocuğun kırkına gelmesiyle *saçını kesme* ve *tırnağını kesme* geleneği de vardır. Çocuğun saçını kesen kişilerin anne ve babasının sağ olması gerekir. Bunun amacı çocuğun anneli babalı büyümesi içindir. Çocuğun saçını anne ve babası kesmemelidir. Çünkü çocuğun ömrünün kısa olmasına sebebiyet verdiğiğine inanılır. Çocuğun kesilen tırnağı toprağa gömülür. Çünkü çocuktan çıkan her şeyin toprağa gömülerek “topraktan geldik toprağa gideceğiz” inancı vurgulanmak istenir.

Çocuğun kırkı çıktıktan sonra çocuğa “*beşik toy*” yaparlar. Çocuğun beşiğini kızın anne babası hediye etmektedirler. Akraba komşuları misafire davet ederler ve

sofra başında bebeğe iyi dileklerini söylerler. İlk görmeye gelen kişi eli boş gelirse ayıp sayılır herkes elinde hediyeyle (giysi, oyuncak) gelir ya da para vermesi beklenir. Kırkı çıktıktan sonra çocuk annesi ile birlikte anne baba evinde misafirlğe gidebilir.

Ahıska Türkleri'nde isim verme geleneği de vardır. Çocuk doğduktan sonra kulağına ezan okuyarak ismini söylemektedir. Ezan genelde akraba yani baba, dede ya da hoca tarafından okunur. Üç defa kulağına tekrarlayarak çocuğun ismini fısıldar ve sonra annesi ile babasının ismini söyler. İnanca göre çocuk bundan sonra annesini ve babasını tanımaktadır. Eskiden dedesi ya da nenesi isim verirdi. Ya da aile tarafından saygın bir kişi tarafından isim verilir. Bugün isim çocuğun anne ve baba tarafından verilmektedir. Çocuğa isim verme çok önemlidir, çünkü isimle çocuğun hayatınınbirbirine bağlı olduğuna inanılmaktadır. Ahıska Türkleri'nde üç gün içerisinde çocuğa isim verilmezse onun "hırsız" (oğru) olacağına inanılmaktadır. İsim verirken eskidenAhıska Türkleri'nde peygamberin ismini, sevdikleri ismi ya da ailesindeki rahmetli olan dedesi ya da nenesinin ismi verilmekteydi. Bundaki amaç çocuğun hayatı devam etsin ve adının verildiği kişi gibi uzun ömürlü olmasıdır. Eğer büyükleri hayatını erken kaybetmişlerse onların isimlerini verilmemektedir. Çünkü onlar gibi hayatının kısa olacağına inanılmaktadır. Hayatta olan otorite ya da kahraman kişilerin ismini niyetlenerek verirler. Çünkü çocuklarının hayatı güzel ve onlara benzeyen kahraman olması amaçlanmaktadır. Başka isim verme geleneğinde eğer sadece kız doğarsa Kızıyeter, Kızbas, Oğul isimleri çocuğa verilmektedir. Ahıska Türk inançlarına göre o kızın peşinden erkek çocuğu olacağına inanılmaktadır.

Sürgünden önce çocuklara "Gulperi, Şayzar, Şeker, Torun" gibi isimler konulmaktaydı. Bugün ise daha modern isimler verilmektedir. Bu isimlerin çoğu Türk dizilerinden alınmaktadır. Örneğin; Fidan, Gamze, Aylın, Asena, Emrah, Kenan, Emir, İshak, Nisa, Havva, Demir, Asude. Bunun yanında Sovyet döneminde yaşadıkları için Lida, Elizaveta, Afina gibi Yunan ve Rus isimleri de vardır. Tüm bunlardan başkaMurat, Aynur, Ayyüce gibi Türk kökenli isimlerde konulmaktadır.

2.1.2. Sünnnet

Ahıska Türkleri de bir Müslüman topluluk olduğu için erkek çocukları doğum sonrası ya da belli bir yaşa geldikten sonra sünnet edilir. Sünnet Ahıska Türkleri'nde geleneksel işlemlerden biridir. Bu hususta Örnek (2000:170), “*Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımı, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan vermeyecek kadar güçlüdür.*” ifadelerine yer vermektedir.

2.1.2.1. Sünnet Öncesi

Ahıska Türkleri'nde genelde sünnet düğünü sünnet etmeden bir gün önce ya sonra yapılmaktadır. Sünnet edilecek çocuğun belirli bir yaş sınırı yok önemli olan 14-15 yaşlarına girmeden sünnet edilmektedir. Günümüzde ise Ahıska Türkleri'nde sünnet çocuk doğduğunda hastanedeysen sünnet edilmektedir. Amacı çocuk küçükken acı hissetmemesi ve korkmamasıdır. Sonradan düğün yapılmaktadır. Sebebi ise sünnet edilen çocukların kutlamalarına kadar iyileşmeleri ve çocuğun kendi düğününde eğlenmesidir. Bazıları ekonomik durumuna göre düğünü sonradan yapmaktadır. Bu büyük bir aile bayramıdır. Sünnet düğünü yazda ya son baharda yapılmaktadır. Sünnet tarihi belirlenir ve aile dost arkadaşlara, Komşulara, akrabalara haber verilir. Düğüne gelen akrabalar ve misafirler sünnet edilen çocuğuna hediye ederler.

Sünnet öncesinde bazı hazırlıklar yapılmaktadır. Sünnet olacak çocuğa kirve seçilir. Kirvelik, “*bir erkek çocuğun sünnet töreninin külfet ve masraflarını, başka bir aile büyüğünün üzerine alması ile iki aile grubu arasında kurulan sanal akrabalığa verilen addır. Kirve, esas itibarıyla, sünnet töreninin masraflarını kısmen olsun yüklenecek ve tören sırasında çocuğu kucağına alarak çırpınmasına engel olacak kimsedir. Genellikle eş durumundaki aileler arasında kurulan kirvelik iki taraftaki kişileri anlamlı bir dostluk ilişkisiyle birbirine bağlar*” (Örnek 2000:183). Kirveler akraba sayılır ve ondan dolayı kendi aralarında çocuklarının evlendiremezler. Kirve çocukları birbirine kardeş sayılır. Genelde kirve en yakın aile dostu ya akraba tarafından seçilmektedir. Kirvelik çok önemlidir ve bir kişiden sünnetlik çocuğa kirve olmasını istemek o kişiye büyük bir saygı, o ailenin değerini göstermek anlamına

gelmektedir. Bu sebeple kirve çocukları kardeş sayılır ve evlenmeleri kendi arasında yasaktır. Kirvenin görevi çocuğun 18 yaşına kadar maddi manevi yardım etmek ve o çocuğu bilgilendirmektir. Kirveye düğünde çeşitli sorumluluklar düşmektedir. Kirve düğün masraflarını karşılamaktadır ve en değerli hediyeği vermektedir. Misafirler kirveyi düğün sahibi görürler. Kirvenin eşi çocuk büyürken onun evlenme düğününde ona yenge olmaktadır. Sünnetin sosyal mahiyeti çok güçlüdür. Sünnet yapamayan aileler kınanır. Böyle bir durum sadece komşuluk, arkadaşlık ilişkilerinde değil, aynı zamanda sünnet olmayan erkek çocuklar içinde zordur. Onlar yaşamlarının geri kalan kısmında dışlanabilirler ve aileler sünnet edilmemiş kişilere kızlarını vermekten çekinebilirler. Ahıska Türkleri'nde genelde Ahıska Türk kızlarına başka dinden olan erkekle evlenememektedirler, evlenince de erkek sünnet edilmesi şartıyla Müslüman dinini kabul etmek zorundadır.

2.1.2.2. Sünnet Esnası:

Sünnet işlemi, *“üreme organının uç tarafını kapayan derinin keskin bir araçla çepeçevre kesilip atılmasından ibarettir. Sünnetin yaygın olan biçimi budur”*(Örnek 2000:173). Geçmişte sünnet olayı evlerde sünnetçiler tarafından yapılırdı. Kirve çocuğun bacak altından kollarını geçirmek suretiyle çocuğun bileklerini tutar ve yanlara doğru açar. Çocuğun korkmaması için yüreklendirici, erkekliği vurgulayıcı sözler söyler. Kirvesi sünnet olan çocuğa çikolata, tatlı, para vermektedir çocuğun sakinleştirmek için. Günümüzde ise Kazakistan'daki Ahıska Türkleri sünnet işlemlerini hastanelerde doktorlar tarafından lazer ile yapılmaktadır.

Sünnet edilen çocuğun annesinin ayaklarını soğuk suya koyalar. Bunun sebebi eskiden sünnet esnasında ipe bağlayarak makasla kesilip çok acı verici olmasıdır. Bu yöntem acısı yüreğine dokunmasın o çocuğun acısını annesi alsın diye ve sünnet esnası kolay geçsin diye yapılmaktadır. Şimdiki zamanda daha kolay lazer üzerine yapılmaktadır(Abaşova S.). Güzeloğlu (2017:25), bu noktada, *“Sünnet esnasında kirvenin eşi de görev yapmaktadır çocuğun yanında olmaktadır ve çocuğun sünnetten önce yıkanması ve çocuğun yatağını hazırlamasında sorumludur. Çocuğun annesi yemek hazırlamakla, misafirlerle ilgilenir”* ifadesine yer vermektedir.

2.1.2.3. Sünnet Sonrası:

Çocuk sünnet olduktan sonra koyun kesilir Kur'an okunur. Sünnetten sonra 1 hafta sonra çocuğun yaralarının temizlenmesi ve yataktan çıkarttırılması gerekir. Bunun için kirve eşyle birlikte sünnet olan çocuğun evine giderek onu yataktan çıkarttır ve yeni elbiselerini giydirir ve buna "külden çıkarma" derler. Çocuk tamamen iyileştikten sonra aile büyükleri onu kirvenin evine götürür, giderken kirveye ve ailesine hediyeler verirler. Yani kirveler bir birine karşılıklı hediyeler edilmektedirler (Bayramova Z.).

2.1.3. Düğün Adetleri

Ahıska Türkleri'nde ve tüm Türk Dünyası'nda olduğu gibi aile en önemli kültür unsurlarından biri sayılmaktadır. Bu anlamda, Türk kültüründe bir arada yaşama ve paylaşma isteğinin en önemli göstergelerinden birisi olarak düğünler görülmektedir. Ahıska Türkleri düğüne toy demektedirler. Bu hususta Örnek (1995:93):

"Düğün, evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğünün geleneklere en uygun biçimde uygulanmasına çaba sarf edilir. Medeni nikâhtan sonra yapılan düğüne, gelinle güveyin evliliği yaşa, din bağlı bulunduğu topluluğun üyelerinin onayıyla geçerli sayılır. Düğünün amacı kadın ve erkeğin evliliğin ilan etmek toplumun gözünde geçerli kılmak kutlamak ve kutsamaktır" bilgilerini vermektedir.

Kazakistan'da yaşayan Ahıska Türkleri'nde iki türlü evlilik biçimi vardır. Adetle evlenme ve kaçma evlilik. Adetle evlenme, kız babasının izniyle rızasıyla evlenir. Babası kızını evinden düğüne çıkarttır ona Ahıska Türkleri "Addı Şanlı" derler. Evinden Addı-Şanlı çıkan kıza daha çok saygı duyurulur. Diğer evlilik biçimi de Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nde kız kaçırma yoluyla evlenmek hala bugün önemli bir yer tutmaktadır. Kızın ailesinin rızası yoksa kaçmaya başvurulmaktadır. Bazı kaçmalarda kızın haberi bile olmamaktadır. Erkek kızı görürse beğenirse kızın rızası olmasa da kaçırır. Eskiden Ahıska kızları rızası olmasa bile o erkeği kabul etmekteydiler, çünkü halktan utanırlardı ve rezil olmak istemezlerdi. Bugün ise kızın

rızası yoksa kocasını rahat terk edebilir ve kız 15-16 yaşlarında yani 18 yaşına girmeden kaçırılırsa babası cezalandırır ve mahkemeye verir. Evlenme yaş Ahıska Türkleri'nde genelde 18-20yaştır, ama çok sayıda kız erken evlenmektedir. Evlenme yaşı kızlarda ortalama 15-18 arası,erkeklerde ise 20 yaştan sonradır.

İslam çok eşliliğe izin verse de Ahıska Türkleri arasında çokeşlilik bulunmaz ve erkekler tek kadınla evlenir. Bu özellikleri ile diğer Türk boyları ile çok büyük benzerlikler taşırlar. Kadın ile erkek arasında, yine diğer boylarda olduğu gibi, çok geniş boyutlu bir eşitlik ve söz hakkı bulunur. Aile içinde iş bölümü cinsiyet açısından değişiklik gösterir. Erkekler daha çok para kazanmasına önem vermektedirler, kadınlar ise ev işini yapmaktadırlar.

Ahıska Türkler arasındaki evliliğin özelliği, gelinin ailesinin, akrabalarının geline zengin bir çeyiz kazandırması, buna karşılık damadın yakın akrabalarının gençlere cömertçe verilmesidir. Bu çeyizle bazen bir ev inşa etmek, mobilya satın almak, halılar vs. için yeterlidir.

2.1.3.1. Düğün Öncesi

Evlilikte Ahıska Türkleri genellikle kendi milletinden kızlarla evlenmektedir. Bu geleneği koruyan daha çok kız kesimidir. Erkekler de ise farklı bir durum söz konusudur. Kadınlara göre farklı milletten kişiyle evlenmek daha yaygındır. Ahıska Türkleri'nde kadınlar nadir de olsa Türk Hemşi, Uygurlar, Kazaklar ve Azerbaycanlarla evlenmektedir. Erkekler için ön planda olan kendi milletinden kadınlarla evlenmektir. Fakat Kazak, Azerbaycan, Rus, Uygur, Özbek, Kırgız, Çeçen kızlarıyla da evlendiği bilinmektedir. Bu durumdan anlaşılmaktadır ki, kadınlar kendi milletine erkeklere göre daha bağlıdır. Farklı etnik kökene sahip kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu melez denen ailelerde söz sahibi her zaman babadır. Böyle evliliklerdeki çocuklar, babasının milletine mensup sayılır. Kendi dilini, gelenek, göreneklerini ve kültürünü korumak için Ahıska Türkleri genellikle kendi milletlerinden evlilik yapmaktadır (Türkler-Kazakistandaki Türk Etnik Grupları).

Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nde düğünden önce bazı uygulamalar vardır. Bunlar: önce kız beğenme, kız isteme ona (elçilik), anlaşma (söz kesme), nişan (nişan değişmek), düğünle ilgili bazı şartları anlaşmak (kesim kesmek), düğünden önce kına gecesi yapılmaktadır. Kına gecesi, düğünden bir gün önce iki taraflı görev paylaşımı ile (meslehet) yapılmaktadır. Devamında eve gelin getirme, eve gelen gelinin yüz açması (duvak açma) ve iki tarafın birbirini evlerine davet etme ve saygı gösterme geleneği vardır. Ahıska Türkleri buna “ayak döndü” derler.

Öncelikle kız beğenme: eskiden kızı oğlanın tarafı beğenirdi annesi, babası yakın akrabası kız-oğlan birbirlerini görmeden evlendirirlerdi. O zamanları daha çok düğün törenlerinde birbirini görebilirlerdi. Ya da oğlan kızı beğenirse kızında onu beğenmesine ve o kıza elçi göndermesine daha güvenli olması için bazı uygulamalar yapardı. Örneğin: oğlan kızın eline elma verirdi. Kızda oğlana karşılıklı cevabını vererek oğlana mendil hediye ederdi (Bayramova Z.).

Bugün Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nde erkek kız birbirlerini beğenerek evlenmektedirler. O zaman kız tarafı erkeği araştırmaya başlar, erkek tarafı ise kızı araştırmaya başlar nasıl bir kız olduğunu nasıl bir aileden olduğunu araştırır. Her bir anne ve baba kendi çocuğuna iyilik ister ve tabii hayatını iyi bir insanla kurmasını isterler. Bunun için nasıl bir kız nasıl bir erkek olduğunu araştırmaktadırlar. Söz konusu araştırma kızın ya da erkeğin nasıl bir ailede yetiştiğini öğrenmek içindir. Kızın terbiyesi bu noktada çok önemlidir. Kız ne kadar güzel olsa olsun, terbiyesiz ve kötü davranışlı kızla hiçbirisi evlenmez. Ahıska Türkleri “güzelliği değil aklı olsun”, “terbiyeli olsun, büyük küçük saygı duyan olsun” derler. Bu hususta “Anasına bak kızını al” atasözü çok söylenir. Yani kızın annesi nasıl biri ise kızı da onun gibi olacağına inanılır. Erkeğin anne babası kızı beğendikten sonra evlenme izni vermektedirler (Asratova F.).

Ahıska Türk erkekleri genelde hep Ahıska Türk kızlarıyla evlenmeyi tercih ederler. Sebebi kendi kültürünü, dilini ve gelenek göreneklerini korumak içindir. Kazakistan'da çeşitli topluluklar çok olduğu için Ahıska Türkleri topluluklarla nadiren evlenmektedirler.

Ahıska Türkleri'nde bazı evlilikle ilgili uygulamalar: Ahıska Türkleri'nde evlilikle bazı uygulamalar vardır. Genç kızlar toplanır ve kimin ne zaman evleneceklerini öğrenmek için kızlar bir saç telini alıp, ona yüzüğünü bağladıktan sonra içerisi su dolu bir bardağa sarkıtırlar. Bunu üç kere yapmaktadırlar. Yüzük bardağın (ıstıkanın Ahıska Türk dilinde) kenarlarına vurur. Yüzük bardağın kenarlarına kaç defa vurursa o yaşta o kızın evlenmesine inanılır. Diğer uygulamada kızlar toplanır bir küçük kız çocuğuna hamur yaptırırlar. Bu işe “Duzdu Glik” derler ve o hamurun tuzlu olması gerekir. Ondan sonra onu pişirip yerler. Gece uyurken yastığın altına ayna, tarak ve o ekmeği koymaktadırlar. Bu uygulamaları yaptıktan sonra rüyasında hangi erkeği görürse o kızın eşi olacağına inanılmaktadır.

Eskiden Kazakistan'da Ahıska Türk kızların evlenme yaşları 18'di. İyi kız erken evlenir derler ama bugün kızın ailesi daha çok kızın eğitimine önem verirler. Bu nedenle kızların evlilik yaşları artmıştır. Zaman gittikçe zorlaşması kız çocuklarının da eğitilmiş olmalarını zorunlu kılmıştır.

Kız isteme geleneği: Ahıska Türkleri'nde kız istemeye gidince öncelikle oğlanın babası ve yakın akrabası en iyi aile arkadaşları en az üç kişiyle kızı istemeye kızın evine gider. Kızın ailesi onların gelme sebebini bilmez gibi davranırlar sofraya açar gelen misafirlere çay verir. Elçi gelenler bir şey yemezler içmezler. Sonradan konuya geçerler ne için geldiklerini anlatırlar. Konuya geçerken “Biz size hayırlı iş için geldik. Allah size de böyle günü nasıp etsin, Allah sizi de bu güne ulaştırınsın. Allah'ın emriyle Peygamberin kavliyle İmam-ı azamın yoluyla sizin kızınızı (kızın ismini derler),(oğlanın ismini deler) oğlumıza istiyoruz” diyerek kızı istemektedirler(Bayramova Z.).

Oğlan tarafını kız tarafı dinledikten sonra hemen cevap veremez ve “bizim şuan evlenecek (Ahıska dilinde köçürecek) kızımız yok daha küçük ya da evlendirmeyi (köçürmeyi) şimdilik düşünmüyoruz” derler. Kız istemezse onu hemen söylerler.

Kızın ailesinden eğer olumlu cevap alınırsa Ahıska Türkleri'nde “*sözünü almak*” derler. Birbirini tebrik ederler, yemeye içmeye ve sohbet etmeye başlarlar. Sonradan *nişan* koyarlar. Nişan evde aile arasında yapılmaktadır. Erkeğin

annesi ve babası altın yüzük, bilezik, küpe takarlar. O anda hepsi tebrik etmeye başlar ve “Allah iki cehelerimizi bahıttı etsin, Allah gençlerimizi mutlu etsin” diye dua ederler. Kız gelin olur, başına “çit” başörtüsü yazma takarlar. Erkek tarafı kızın tarafına hediyeler getirmektedir. Şerbet içilir (şerbet çeşitli meyvelerden oluşan şekerli su). Şerbet içmenin anlamı iki tarafın anlaşmasının sona gelmesidir.

Gelin görmeye gitmek: Kıza nişan koyulduktan sonra düğüne kadar oğlanın annesi (kaynana) ve babası (kaynata) kızı ziyaret etmektedir ve gelin kısmetsiz olmasın diye her gelişinde hediyelerle gelirler. Kaynataya ve kaynanaya gelin görünmez, sadece onların izni ile gelir. Gelin gelince kaynanasından ve kaynatasından “Temennah” alır.

Ahıska Türkleri’nde eskiden gelen “*kesim kesme*” olarak adlandırılan damat tarafından erkekler düğün gününü belirtmek için geldiği bir gelenek vardır. Düğün sofrasının masraflarını, sofraya malzemelerini damadın tarafı yapmaktadır. Bugün ise iki taraf bu işi ortak yapmaktadır. Damadın babası başlık parası vermektedir.

Ahıska Türkleri’nde düğüne bir iki hafta kalınca evden biri kapı kapı dolaşarak düğüne davet etmektedir. Davet ederken sadece kendi topluluğunu davet etmez, komşu, arkadaş kazak olsun Rus olsun, Özbek olsun hepsi davet edilir. Tabi bu davetler düğün sahibinin maddi durumuna göre yapılmaktadır. Eskiden düğünler evde yapılmaktaydı, bugün ise Kazakistan’daki Ahıska Türkleri “Toyhana” dedikleri büyük düğün salonunda yapmaktadırlar.

Düğünden bir gün önce gelinin evinde “*kına gecesi*” olmaktadır. Bu gecede sadece kızlar toplanmaktadırlar. Evlenen kız anne baba, kardeş, arkadaşlarıyla vedalaşır. Kına gecesinde sofraya kurulur ve eğlenceler düzenlenir. Kızın sağdıcı yani kızın arkadaşı “şah” ağacını bezer. Şah dalı çam dalı şeklinden oluşmaktadır ve üzeri tatlılarla ve meyvelerle süslenir, en üste pişmiş tavuk koyulmaktadır. Genellikle “Şah dalını” kız tarafı erkek tarafına parayla satmaktadır. Bu gelenek Terekeme olan Ahıska Türkleri’nde vardır. Yerli Ahıska Türkleri’nde yoktur (Bayramova Z).

Gelenek ellerini kına ile boyanmasıyla sona erer ve buna “kına” gecesi denir. Ahıska Türkleri’nde kına gecesine damada gelmek yasaktır. Erkeğin yengesi kızın

eline kına yakar. Eskiden gelinin on parmakları da kınayla yakılır ve bir kesenin içine on parmaklarını indirerek beş on dakika bekletirdi. İnanca göre eğer kına iyi boyanırsa erkeğin kızı çok sevdiğine inanılırdı. Bugün bu uygulama daha modern yapılmaktadır. Kına boyasına resim çizerek (çiçek vb.) erkekle kızın ilk isminin baş harflerini kızın iki ellinin içine yazarlar.

Meslehet: düğünden bir gün önce yapılmaktadır. İki tarafta toplanmaktadır ve düğünde kimin ne yapacağını konuşmaktadırlar.

2.1.3.2. Düğün Esnası

Düğün esnasında Ahıska Türkleri'nde öncelikle kızın evinde düğün olmaktadır. Gelin süslenmesi, sofralar kurulması yapılmaktadır. Eskiden Ahıska Türkleri'nde düğünde kırmızı elbise giyinmekteydiler. Bugündaha modern beyaz gelinlik giyilmektedir. Damat tarafı düğün esnasında bazı hazırlıklar yapmaktadır. Bunlar damadın düğüne süslenmesi ve damadın arkadaşları tarafından arabalarının süslenmesidir.

Sonradan damadın babası ve vekil, yengeyle birlikte *gelini getirmeye* giderler. Onlarla birlikte damadın arkadaşları ve gençler, akrabalarda gelirler, bunlara “atlılar” derler. Eskiden gelini almaya süslü atla gelindiği için bu kafilere atlılar denilmiştir. Bugün at yerine beyaz araba süslenip gelini almaya gelirler. Atlılar gelinin evine davul zurna çalarak gelir. Gelinin evinde şenlik başlar, halaylar çekilir, yemekler yenir. Yemek yapanlara tencerenin kapağı açılınsın diye damadın babası para ödemektedir ve ondan sonra misafirlere yemek verilmektedir. Ama artık düğünler evin bahçelerinde nadiren yapılmaktadır. Düğünler daha çok düğün salonlarında (toyhanalarda) yapılmaktadır. Eskiden gelinin beline gümüş kemer bağlama geleneği erkek kardeşi, babası veya amcaoğulları tarafından takılmaktaydı. Ama bugün kırmızı kurdele bağlanmaktadır. Kırmızı kurdelenin anlamı gelinin bakire olduğunun göstergesidir.

Gelenekte *müjde yastığı da* vardır. Gelin tarafından yapılan süslü yastığa müjde yastığı denir. Gelinin erkek kardeşi bahşiş (para) almak için müjde yastığını

ortaya çıkarır ve o yastığı damadın ailesi para karşılığında almaktadır. Damadın yengesi helvayla gelin evine gelmektedir ve darısı onların başına olsun düşüncesi ile helvayı bekâr olan kızlara dağıtmaktadır.

Gelingetirme geleneği: gelin evinden çıkmadan önce kaynatası ve gelinin babası ayakkabılarının içerisine para koymaktadırlar. Bunun anlamı ise gittiği yerden ve gideceği yere bereket ve bolluğun olmasıdır.

Gelini evden aldıktan sonra düğün mekânına gidene kadar konvoy düzenlenir. Buna Ahıska Türkleri “kataniye” demektedirler. “Kataniye” kelimesi Rus dilinden gelmektedir. Konvoy esnasında atlılar durdurulur damadın yengesi tarafından yapılan kete ve pişirilmiş tavuk yenilir. Açık alanda halayalar, “bar” çekilir ve Kafkas dansı “lezginka” yapılmaktadır. Bazı Ahıska Türkleri düğün yerine gitmeden nikâh salonuna giderek resmi nikâhlarını kıymaktadırlar.

Tabak kırma geleneği: Gelin damadın evine giderken kapının önüne kazanın üzerine tabak konulur ve gelin o tabağı ayağıyla kırarak içeri girmektedir. Tabak kırma geleneği şans getirmesi için yapılmaktadır. İçeri girmeden damadın yengesi gelinin avucuna bal sürerek kapı eşiğine sürdürmektedir.

Gelinin önünde koyun “kurban” kesmektedirler ve o koyunun kanını gelinin alınına ve ayakkabılarına sürmektedirler. Gelinin önünde halay çekmektedirler. Eskiden evin bahçelerinde düğün olurken damat ve sağdıç evin çatısına çıkarak misafirlere ve geline şeker atmakta ve o an damat ve sağdıç ağızlarını mendillerle kapatmaktadırlar. Erkeğin akrabaları merdiveni kaldırır. Bunun nedeni damadın geline kavuşmasını engellemek içindir. Bu gelenekte artık bugün yok olmuştur. Çünkü düğünler artık düğün salonlarında yapılmaktadır. Bugün düğünler nadiren evde yapılmaktadır.

Kapının esiğine bal sürme geleneği: eve gelen gelinin parmaklarına yengesi bal sürer ve gelin her kapıdan girerken kapı üstüne parmaklarındaki balı sürerek bütün odaları gezer en sonunda parmaklarındaki balı kaynanasına yalatır. Bunun sebebi ise kaynana ve gelin arası tatlı olsun, kaynana konuşmaları geline ağır gelmesin diye bu tören yapılmaktadır. Bu yapılan geleneklerden sonra gelin evin salonunda kaynatasının

gelmesini ayakta beklemektedir. Kaynatası izin verdikten sonra gelin oturmaktadır. Sonradan damat gelir, gelinin yüzünü açar ve buna duvak açma denir. Gelin gelen büyüklere ayağa kalkarak selamlaşır “temenah” alır. Temenah şu şekilde geçmektedir: gelin hafif eğilerek iki ellerini göğsünün üzerine koyarak önce sağ tarafındaki elini başına getirerek sonra sol tarafındaki elini aynı şekilde yaparak selamlaşmaktadır. Gelin selamlaştıktan sonra gelini gelen misafirler tebrik etmektedirler.

Düğünde sofralar kurulmaktadır. Yapıldığı gün, ana olay, gelinin yüzünün açılışı olan “yüz açma” âdeti idam edilmesidir. Yüz açma âdeti şekilde olur: düğünün ikinci gününde (bazıları düğün günü yaparlar) akraba ve arkadaşları damadın evinde toplanır ve halk müziği çalınır. İki yenge onu dışarı çıkarır ve kapalı bir yüzle sandalyeye oturtur. Geleneksel şarkının altında, damadın arkadaşı, ellerinde bıçaklarla gelinin etrafında dans eder. Periyodik olarak, şarkı ve dans durur (bu üç kez tekrarlanır). Damadın arkadaşı dans ederek aynı zamanda seyircilere döner ve fikirlerini sorar: “*Gelinin dilini veya başını mı kesim*”. Seyircilerin cevabı “*dil*”dir. Dil kesme geleneğin anlamı, gelinin, kibarlığı, iyi huylu, ahlaki değerlere ve gündelik hayattaki dürüstlüğüne saygı duyan birisi olması içindir.

Ahıska Türkleri’nde eskiden düğünde oynayan misafirlerin eline para verilmekteydi ve bu parayı oyundan sonra düğündeki müzisyenlere vermekteydiler. Artık bu gelenek kaldırılmıştır. Bunun sebebi insanların ekonomik durumlarına göre bazı masraflara girmeleridir. Düğüne gelen misafirler hediyelerle gelmektedirler. Genelde gelinin akrabaları ve babası tarafından ev eşyaları, mobilya, para veya altın yüzük vb. hediye vermekteler. Bu hediyelerde yine maddi durumlara göre değişmektedir.

2.1.3.3. Düğün Sonrası

Düğünden sonra yakın akrabalar komşular eve davet edilmektedirler. Yine sofralar kurulmaktadır ve eğlenceler yapılmaktadır.

Külden çıkarma: düğün sonrası gelinin annesi ve babası tarafından 7 gün sonra kızını ziyaret etmesine denir. Kızın annesi kızının evine gelirken tatlılarla gider, elinde

hamurla ve maya ile gelir buna “küllük” denir. Kızın annesi evindeki yanmış ocaktan kül getirmektedir ve kızın evindeki külle ikisini birleştirmektedir. Bunun sebebi: Kızı bu eve bağlı olsun ve iki ev arasında birlik olsun dıyedir. Maya hamuru nasıl kabartıp arttırıyorsaiki evin bereketi de aynı şekilde artsın diye bu gelenek yapılmaktadır. Bugün bu gelenek çok fazla bilmemektedir ve desteklenmemektedir (Bayramova Z.).

Önemli geleneklerden biri Ahıska Türkleri’nde gençlerin ebeveynleriyle yaşamasıdır. Yaşlılık çağındaki ebeveynlerin yalnız bırakılmaması gerektiğidir. Burada en küçük oğluna vesayet rolü atanır ve ebeveynlerin bir oğlu varsa, o zaman o bir oğluna bu görevler verilir. Eğer bir ya ikiden fazla oğlu varsa. Büyük oğlan evlenince evden ayrılır ve vasiyet gibi küçük oğluna geçer. Küçük oğlu evlendikten sonra anne ve babasının yanında yaşamaktadır. Bu da Ahıska Türkleri’nde çok önemli bir görenektir. Nadiren de olsa küçük oğul anne ve babasından ayrı yaşayabilir. Ebeveynler büyük oğullarını ve gelinini tercih etmektedirler. Daha doğrusu kaynanası hangi gelinini isterse onunla yaşamayı tercih eder. Tüm bu törenler ve gelenekler, genç nesiller arasında aile değerlerini güçlendirmeyi, maneviyat, halk ve sorumluluk duygusunu geliştirmeyi amaçlamaktadır.

2.1.4. Ölüm Adetleri

İnsan hayatının sonu ve geçiş döneminin bir aşaması olan ölüm, insanların tarihin ilk devirlerinden itibaren engellemeye imkan bulamadığı bir durumdur (Artun 2010:186). Ahıska Türkleri, Müslüman bir Türk toplumu olduğu için ölüm adetleri, İslam dininin kurallarına göre uygulanır. Uygulanan adetler, dini özelliklerde buluşsa da her halkın ve her toplumun kendine göre inançları vardır. Bu inançlar İslam dinine zıt olabilir ama halk bu inançları senelerce uygulayıp, bunlara inanmış ve bunlardan ilham almıştır. Ölüm adetleri, yaşanan coğrafya, kültürel ve fiziki şartlara göre değişiklik gösterebilmektedir. Evrensel bir durum olan ölüm, var olan canlılar için kaçınılmaz bir sondur.

Ölüm adetleri üç grupta incelenmektedir. Ölüm gerçekleşmeden önce, bu durumun olacağıyla ilgili birtakım işaretler olur. Bu işaretler, kişinin bazı davranışları, psikolojik veya fiziksel çöküntüsü olabilmektedir. Ölüm esnasında da yapılan bazı

uygulamalar vardır. Bu uygulamalar, ölüm gerçekleşmeye yakın hocanın çağırılması, akrabalarıyla helalleşmesi, hocanın veya yakınındakilerden birinin hastaya su vermesi gibi adetlerdir. Ölüm sonrasında ise, ölünün kefenlenmesi, mezar kazılması, eş-dostun toplanması ve mevlit verilmesi gibi adetler uygulanmaktadır.

2.1.4.1. Ölüm Öncesi

Ölümü Belirten Bazı Uygulamalar ve İnançlar: Ahıska halkının inançlarına göre, ölümü düşündüren ön belirtiler vardır. Bunlar; hayvanların bazı davranışları veya sesleri uluması, hastadaki görülen fizyolojik ve psikolojik değişikliklerdir. Bazı doğa olayları da ölümle ilgili olup ölümün bir önbelirtisi olarak kabul edilir. Güvercinin evin penceresine kendini vurması, ev köpeğinin uluması bu durumda uluyan köpek evden uzaklaştırılır. Cam eşyaların düşüp kırılması, rüyada dişin düşmesi veya düşerken kanamasının görülmesi yakın akrabadan birinin öleceğine işaret ettiğine inanılır. Ölen birinin rüyaya gelip, yaşayanlardan herhangi biri ile konuşması, sevdiği insanları sayıklaması bölgede ölümün birer habercisi olarak yorumlanmaktadır. Türk dünyasında birçok toplumda aynı inanışlar vardır. Ahıska Türkleri, Kazaklarla hemen hemen benzer inançları bulunmaktadır. Örneğin, diş düşmesi, bir evin çatısında kırlangıç kuşu yuva kurarsa ve onun yuvasını aileden biri yıkarsa o da kötü haber belirtir (Asratova G).

Rüyada ev temizlemek ya da evin eski olması ölüm olacağına inanılır. Çok hasta birinin rüyada iyileştiği görülürse, o kişinin öleceğine işarettir. Rüyada diş çıktığında, çekildiğinde acıması ya da kanaması yakında birinin ölümünün işaretidir. Acımasa veya kanamasa uzaktan birisinin ölümünü belirtmektedir. Rüyada biri çıplak görülürse birinin öleceğine işarettir. Rüyada vefat eden akrabalarından birisini görmek, evden birinin peşinden geldiğini ve ölüm olacağını göstermektedir.

Nesneler ve doğa olaylarıyla ilgili inanmalar: Her yıldız kaymasında bir insanın öleceğine inanılır. Bu duruma birinin yıldızı düştü denir. Bir başka inançta ayakkabının ters dönmesidir. Ayakkabı ters dönerse yine birinin öleceğine inanılır.

Hastada görülen psikolojik ve fizyolojik ölüm belirtilerle ilgili inanmalar: Bu inanç da hastanın birden iştahının açılması, sevdiklerini görmek istemesi, helallik istemesi, borcu varsa vermesi, o dünyaya borçsuz gitmek istemesinin yanı sıra hastanın bedeninde görülen değişiklikler vardır. Ahıska Türkleri'nde helalleşme şu şekilde gerçekleşmektedir: Bir kişinin renginin solması, bedeninin sararması ve sertleşmesi, durumunun gittikçe ağırlaşması, gözlerinin açmakta zorlanması ve kayması, ellerinin ve ayaklarının morarması ve şişmesi ölümün belirtileridir. Zorla nefes alıp vermesi, ağzından, burnundan köpük ya da kan gelmesi ve sayıklaması.

Ölümü uzaklaştırmak için halkın aldığı uyguladığı pratikler: Gece tırnak kesilmez. Eğer ev süpürge ile süpürülürse ya da ayağına dokursa bir kişinin öleceğine inanılır ve bu olay gerçekleşirse üç defa süpürgeye tükürülmektedir. Makasın ağzı açık bırakılmaz, kefen için sayılmaktadır. Ölü evinden dönenler doğru kendi evlerine gider yabancı eve ya da komşu evine gitmek olmaz. Gidilirse, o eve ölüm getirileceği düşünülür. Çünkü inançlara göre başka eve girilmesi ölümü davet etme anlamına gelir. Eve geçtiğinde tuvalete gidip el ve yüzlerini yıkarlar. Mezar dönüşü, eve döndüğünde ölenin yakınları arkalarına bakmazlar. Ahıska Türkleri'nde pişirilen ilk pişi "eğdek" yenilmez, önce köpeğe verilir sonra evdekiler yiyebilir.

Ölümü uzaklaştırmak için Ahıska Türkleri'nde de bazı gelenekler vardır: Ölüm uzak olsun diye kurban kesilir, mevlit okutulur. Fakirlere sadaka verilir. Cenaze çıktıktan sonra bir tabak un koyular ve çekişle kapının önüne çivi çakılır. Bunun nedeni peşinden birini götürmemesi içindir. Ölünün yıkandığı yerde 3 gün lamba yakılır ve o evde ışık üç gece sönmez. Cenaze evden çıktıktan sonra, o evde yemek pişirilmez, komşular evde pişirip getirirler.

Dinsel İşlemler: Bir hastanın öleceği anlaşılırsa çevresinde bulunanlar birtakım dinsel işlemleri yapılmaktadır. Ölümün yaklaştığı hissedilince, imanlı gitmesi için hemen bir hoca çağrılır ya da bilen birisini Kuran okunmaya başlanmaktadır. Hastaya "salavat" getirilir. Susuz gitmesi için başucunda sürekli su bulundurulur. Pamukla su

verilmesi ölüm döşeğinde olan kişiyi şeytan su ile kandırıp cehenneme götüreceğine inanılır. Bu yüzden damla damla su verilir. İnançlara göre hasta susuz gitse şeytan onu inkârlara götürür. Hastanın son istedikleri dikkatli dinleyerek yapılması lazım son hayallerini gerçekleştirmektedir. Mat'a göre (2015:366), "*Ahıska Türkleri'nde hasta olarak yatan kişinin başında dua edilir, Kuran okunur, çocuklar ve yakın akrabalar helalleşirler. Son sözleri varsa vasiyetler de bu arada söylenmektedir*". Orada bulunan ya da birinden özür dilemesi gerekliyse helalleşmesi çok önemlidir. Öncelikle yapılacak olan şey akrabalarından ve komşularından özür dileyerek hakkını helal etmektedir. Uzakta olan, görmek isteyen birisinin nefesi kolay versin diye gelmesi ya da o kişinin giysilerini ve fotoğraflarını göstermeleri lazımdır. Ölüm olayının duyurulması, ölünün yıkanması, kefenlemesi, cenaze namazının kılınması, mezar açılıp hazırlanması ve ölünün gömülmesidir.

2.1.4.2. Ölüm Sonrası

Ölümün hemen arkasından yapılan işler: Bir evde ölüm olayının hemen ardında o, ölenin yakınlarının ağlamaları ve bağrıışmaları olur. Ağlamanın şeklinden, birisinin öldüğünü anlayan komşular, hemen ölü evinde toplanırlar. Ölüm olayı kısa bir süre içerisinde bütün köy halkına duyulur. Komşu köylerde bulunan en yakın dost ve akrabalarına ise, ölüm haberi telefonlarda aktarılır. Ayrıca komşu köylerde "Falan köyden Falanca ölmüştür ağızda ağıza dolaşır. Şu saatte kaldırılacaktır, denilerek ölüm olayı ilan edilmiş olur. İlan görevini yapan kişiler, genellikle ölenin yakınları ve komşularından oluşmaktadır. Ölen kimse çevrede saygınlığıyla bilinen birisi ise, cenaze törenine katılım daha çok olur.

Ölünün hemen çenesi bağlanır, giysisi yırtılır, gözleri açıksa kapatılır ve ayakları bağlanır. Kefeni hazırlanır. Ölünün sağ tarafına oturulur. Üstü çıkarılır, üzerine çarşaf örtülür, şişmemesi için bir demir parçası (makas veya bıçak) konur. Çenesi ve ayak başparmakları bağlanır. Eğer kadınsa sağ eli sol elinin üstüne getirilir, göğüs hizasına konur. Ancak erkekse bel hizasında birleştirilerek, sağ el üstte olmak üzere bırakılır. Ayakları bağlanır. Ölenin giysileri bıçakla veya elle parçalanarak üzerinden çıkarılır.

Ölünün gözlerinin açık olması hakkındaki bazı uygulamalar ve inanmalar: Dünyaya doymayıp yapmak istedikleri veya hasret kaldığı uzakta olup görmek istediklerini göremediği için gözlerinin kapanmadığına inanılır. Ölenin gözlerini kapatarak; uzakta olan en yakınlarının isimleri tek tek söylenerek kapatılır. Ahıska Türkleri'nde inanılan bir inançta "gözleri" açık kalırsa peşinden birisini götüreceğine inanılır.

Ölünün başı Kible'ye çevrilir. Çünkü Kible kutsal sayılır ve ölülerin başı Allah'ın evine döndürülür. Ölen kişiyi elden geldiğince hava durumları iyiye ve tüm akrabaları cenaze törenindeyse en kısa zamanda gömülür. Cenaze sahiplerinin belirlediği bir saatte ölümün gerçekleştiği günde gömülür. Sabahleyin ölen kişi namazından sonra gömülür, öğlen ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. Akşama doğru ölen kişiyi sabaha kadar bekletilerek ve ertesi gün ölünün gömülme işlemi gerçekleştirilir. Çünkü güneş battıktan sonra ölü gömülmemektedir. Ölü bir gün bekletilecek olursa akşamdan ölen kimsenin şişmemesi için karnıma bıçak ya da makas konulur. Akşamdan sabaha kadar ölünün olduğu odada nöbet tutulur (Nasipova Z.).

Yıkama ve Kefenleme İşlemleri: Ölü gömülmeye hazırlarken önce yıkanır, ardından kefenlemesini yapılır. Ölünün çenesi bağlanır, başı kible tarafına çevrilir ve ayakları başparmaklarından birbirine bağlanır. Cesedin üzerindeki elbiseleri ise yırtılmak suretiyle çıkarılır. Elleri göğsünün üzerine konulur ve yıkamaya kadar bu durumda bırakılır. Ahıska Türkleri'nde cenaze, evin avlusunun bir köşesinde yıkanır ve perde ile etrafı kapatılmaktadır. Kadınları yıkama işinde tecrübeli birisi yıkar, erkekleri tecrübeli cenaze yıkayıcısı yıkar. Isınmış su ile yıkamaya başlanılır. Ölünün ağzına ve burnuna su değdirilmez.

Ölüyü yıkamak için gerekli olan malzemeler: sabun, lif, peşkir yakınları tarafından alınır ve yıkama işi bittikten sonra bunlar, eve getirilmeyip, ya bir fakire verilir ya da yakılır.

Yıkama işi bittikten sonra: Ölünün yıkama suyundan cenazeye gelenler elini yüzünü yıkarlar. Yıkama suyunu ayak değmeyen temiz toprak bir yere dökerler. Ahıska Türkleri'nde öyle bir inanç da var ki çocuğu olmayan kadın, ölen yaşlıysa ve

çok çocuk sahibi ise çocuğu olsun diye onun yıkama suyundan elini yüzünü yıkar. Erkeklerin kefenlenmesi üç parçadan oluşmaktadır. Kadınların kefenleri beş parçadan oluşmaktadır. Kadınlar hem başörtüsü hem de göğüs örtüsü örtmektedir. Kefenleme beyaz bir bezle yapılır. Ahıska Türkleri'nde ölüyü kefenledikten sonratabuta konulur. Tabut çoğu zaman ağaçtan yapılır. Bunun kenarlarında demirden dört tutacağı olacak şekilde yapılır. Ahıska Türkleri'nde genellikle tabutun üstüne halı örtülür ve yeşil renginde inanca göre cenneti sembolize eder. Tabutu götürürken kimse önünden geçmemeli. Cenaze mezarlığa kadar, omuzlarda ve sağ elle taşınmaktadır en az dört adım cenazeyi taşınmaktadır. Ardından cenaze namazı kılınmaktadır.

Cenaze namazından sonra mezarlık yeri yakındaysa elde taşınır, uzak yerdeyse cenaze arabası gelir. Tabut içeriye götürülerek, ölen kişi tabuta koyulur. Ahıska Türkleri'nde mezarlığa kadın ve çocuk götürülmez. Kadınlar ölüyü dış kapıya kadar yolcu eder. Cenaze mezarlığa götürüleceği zaman yerden üç defa olmak şartıyla konup kaldırılıp üçüncü kaldırıpta cenaze omuzlara alınır. Omuzlarda götürülen tabutun önünde imam, arkasında akrabaları ve köy gider.

Ahıska Türkleri'nde de mezar kazma İslam'ın şartlarına göre yapılır. Mezarın yönü kibleye taraf olur. Ölen kişi mezara tabuttan çıkarılarak sağ tarafı üzerine yüzü kibleye koyulur. Daha sonra çapraz şekilde tahtalar dizilir, sıraya toprak atılır. İmam dualar okuyarak ölen kişinin ruhuna Fatiha verir. Mezarın uzunluğu iki metre, eni seksen santimdir. Derinliğinde bir insan boyu kadar, ya da yüz seksen santimdir. Eskiden kazma kürekle açılırdı. Şimdi ise kepçe ile açılır. Üzerine taşları dizerek "İhlâs suresi" okuyarak, ardından mezara gidenler toprak dökerler. Üzerine su dökülür, başucuna bir tahta çakılır. Bir bez parçası bağlanır. Ayakucunda Kuran okunur (Asratov T.).

Gömülme işlemi sırasında dinî işlemler yapılır İmam Kuran Kerimi okur. Ölüyü mezara koyduktan sonra cenaze sahipleri ve yakınları cenaze evine dönerler. Ahıska Türkleri'nde mezarlıktan dönen insanlara çay sofrası açılır. Burada sadece çay verilir. Ahıska Türkleri'nin âdetine göre ölen kişinin evinde 3 gün ocak yanmaz. Yapılan çaylar komşu evinden getirilir. Ölü yemeğinin özellikleri ölünün yeni hayatında rahat etmesi, huzur içinde olması, günahlarından arınması, geride kalanları

tedirgin etmemesi amaçlanırken, diğer taraftan da, geride kalanların acılarının hafifletmesi ölünün ruhu için yemekler verilir. Burada da dualar edilir kuran okunur, ekmek yapılır. Daha sonra imam ölünün ruhuna verilecek üçü, yedisi, kırkı, elli ikisi, yılı günlerini söyler. Bugün Kazakistan’da Ahıska Türkleri ölen kişinin yedisini ve kırkını birleştirmişlerdir. Ekonomik olarak insanların zorlanması söz konusudur. Herkes dağıldıktan sonra, evde yakın akrabalar, komşular ve ev sahipleri kalır. Bunlar aileyi kırk gün yalnız bırakmazlar. Kırkıdan sonra en yakın akraba içinde 52’si yapılır. 52’nci günü etli yemek yapmazlar. Çünkü inanca göre ölen kişinin o gün etleri kemiklerinden ayrılmaktadır.

Başsağlığı ziyarette gelenler eve girince, “Başımız sağ olsun”, “Allah bir daha acı vermesin”, “Geride kalanlara uzun ömür versin”, “Toprağı bol olsun”, diyerek cenaze sahiplerini sakinleştirmeye çalışırlar. Başsağlığı ilk üç gün cenaze evine taziyeye gidilir. Uzakta olanlarda başsağlığına haber duyunca gelmektedirler.

Herhangi bir Türk topluluğunda olduğu gibi Ahıska Türkleri’nde de ağıt vardır. Ağıt, ölüm ile alâkâlı cenaze başında ve yas süresince genellikle kadınlar tarafından söylenen bir şiir geleneğidir. Ağıtın yapıldığı yer cenazenin çıktığı evdir (Altınkaynak 2015:45). Ölü evinde ölenin yakınları ve çevreden gelen akraba ve komşular toplanarak ağıt yakarlar. Ağıt söyleyenler genellikle kadınlardır. Ağıt da ölüme karşı insanlığın yaratıp sığındıklarından biridir. Ölüme karşı etkili bir direniştir. Ölen birinin ardından ağlayarak ağıt söylenir. İnsanlar ağlattıkça ölenin değerinin çok ve çok sevildiğini algılatma amacı vardır. Kadınlar ölünün etrafında toplanıp ağlarken “Kalk sana yakışmaz” şeklinde ifadeler kullanır. Cenaze törenlerinde okunan bir ağıt örneği aşağıda verilmiştir:

Karalar geymişin, karadır kaşın,
 Qüdretden çekilmiş, yasadur başın,
 Bilmyam baban ölmüş, yoxsagardaşın,
 Ahu gözlüm, ne donersin mezarı?
 Ana yox ki, yaxa yırtı, yaş tökya,
 BaciyoX ki, dal gerdena saç tökya.

Gardaşyox ki, mezarınıdaştıkya,
Bir çalidür mezar daşı garibin.

Karalar geyimişim, karadur kaşım,
Qüdryatdançekilib, yasdadur başım,
Ne babam ölmüşdür, ne de kardeşim,
Yar aşkına dolanurummezari.

Çayır-çemen dört yaninibürümiş,
Samyelvurmuş, yaparağınikurutmuş,
Yetdi yıl olmuşse, yengi çürümiş,
Ahu gözlüm, ne dönersin mezari.

(Hacılı ve Poladoğlu2001:6)

Ahıska Türkleri'nde yas tutma geleneği de vardır. Yas, ölüm ya da felaket sonrası duyulan acıyı açığa çıkartan dinsel ritüellerden birisidir(Altınkaynak 2015:41). Yas tutma sevdiği bir kişiyi kaybeden insanın acısını içinde yaşadığı topluluğa karşı davranışlarıyla, giydikleriyle belli etmesidir. Yas tutanlar genellikle, renkli ve süslü giysiler giymez, tıraş olmaz, saç kesilmez vb. yapmamaktadırlar. Aile bir sene düğünlere gitmez, evde televizyon izlemez ve bu hayatta insanı eğlendirecek ne varsa hepsinden uzak durur. Önceden belirlenmiş düğün, nişan, sünnet gibi faaliyetler varsa bunlar da ertelenir. Ölüm esnası bir düğün gününe denk gelirse, düğün sahipleri izin almaları gerekir, düğünü ertelememek için çünkü hazırlıkları yapılmış, misafirler davet edilmiş. Ahıska Türkleri'nde ilk bayramda yaşlı aile ölünün mezarını ziyaret ederler, inanca göre Bayramda ölü ziyaretçi bekler. Mezarlığa girince “selam” verilir. Ölünün ayakucuna geçilir, Kur'an okunur. Evde ekmek kokusunu çıkarılır ve komşu evlere dağıtılır. İnançlara göre ölen kişinin ve diğer ölenlerin karnı tok olsun düşüncesine binaen bu uygulama yapılmaktadır. Yemeği pişirirken ve yağı döktüğünde geçmişlerin, ölenlerin ismini tek tek söylerler ve ekmeği yerken “Allah Kabul etsin” derler.

Ölünün yaşarken kılamadığı namazları ve yerine getiremediği yeminleri karşılığında koyun kesilip namaz yapılmaktadır. İmam halka “borcu var mı, helal ediyor musunuz?” diyerek sorar. Borcu varsa evin büyükoğlu ya akrabası tarafından “Borçlarına ben vekil oluyorum” denilir.

Ölünün gömüldüğü gün akşam Kur’an okunur. Mezar ilk defa ölünün gömüldüğünün ertesi günü ziyaret edilmektedir. Başında Kuran okutulmaktadır. Gömüldüğünün ertesi sabahı güneş doğmadan, gün aydınlanmadan, kırkına kadar tüm cuma günleri(gün güneş doğmadan) ile yedinci günü, kırkında ve bayramlarda ziyaret edilir. Her gidişte Kuran okunur, ölünün ruhuna Fatiha okunur. Mezarı ziyaret ederken ölen kişi ziyaretçinin geldiğini hissetsin diye mezar toprağına gelen kişi dokunmaktadır. Mezar ziyaretlerinde ya çiçekler dikilir, su dökülür Ahıska Türkleri’nin inancına göre yatığı yer kuru olmasın susuz kalmasın, mezarlığın üstündeki kuru otlar temizlenir. Ölen kişi kadınsa, kocası erkekse mezarlığa gidilmez artık haramdır, nikâhtan düşmüş sayılmaktadır ama günümüzde gidenler var. Mezarlığa adetsiz gidilmez.

Ahıska Türkleri’nin inançlarına göre ölen kişinin ruhu hakkında inançlar var. Ruh insanın sağdığında bedeninde bulunan ve inansana hayat gücü veren, ölümden sonra da sahibinin bir çeşit sembolü olarak yaşamasını sürdürmektedir. Ölünün ruhu kırık gün, bir sene evde dolaşır ve ailesini ziyaret eder. Ölü yedinci güne kadar ama özellikle ilk üç gün onun ruhunun evinin içinde dolaştığına inanılır. Bu süre içerisinde en yakın dostları ve akrabaları cenaze sahiplerini yalnız bırakmazlar ayrıca ruh, evde, etrafta ve gökte dolaşır. Yedinci ve kırkında da ruh muhakkak gelir. Ruhun başka yerde doğup, başka bedene yeni doğulmuş çocuğun ruhuna girer ya da hayvanın bedeninde (kedi, köpek vb.) gelir. Doğduktan sonra ara ara ruhu eve gelir diye inanılır.

Ahıska Türkleri’nde ölü adına mevlit okutma geleneği de vardır. Her yıl Kur’anile okutulur. Çay yemek sofrası koyulur. Pişi ekmek (eğdek), helva ve tatlılar dağıtılır, helva evde yapılmaktadır. Pilav ya da etli çorba gibi sıcak yemek yapılır. Kurban eti kesilir. Kadın ve erkek ayrı mekânda oturup Kur’an ayrı mekânda dinlerler.

Ölünün, yaşarken giydiği kıyafetler üç gün ölü gömüldükten sonra yıkanıp fakirlere ya yakın akraba, komşu arasında dağıtılır. Ahıska Türkleri’nde vasiyetle ilgili

geleneklerde vardır. Vasiyet yapılmak zorunadır. Ölü rüyaya gelince Kur'an okutulur ve ekmek kokusunu çıkartılır. Evde genellikle her Perşembe günleri ölünün rızası için bunlar yapılmaktadır.

Yörede ölüler mutlaka mezarlığa gömülmektedir mezarlık ailesinin evine yakın bir yerde olmaktadır. Şuan mezarlıklarda aile bölümleri vardır.Yer varsa ya da ölünün isteğine göre mezarlıkta aynı ailenin fertleri yan yana gömülmektedir. Karı-koca mezarları yan yana olur. Öldükten sonra bile ayrılmasınlar düşüncesinde bir inanç vardır.

Mezarın iki ucuna ağaçtan baş tahtası dikilmektedir. Baş tahtasına ölenin adı, soyadı, doğum ve ölüm tarihi yazılmaktadır. Sonradan aile durumuna göre yılı geçtikten sonra mezara taşını dikerler. Ahıska Türkleri'nde mezar taşı mermer taşından olmaktadır ve o mermer taşın üzerine ölünün resmi çizilmektedir. Bazen şiir yazılmaktadır. Mezarlıklar bakımlı olup çiçeklerle süslenmektedirler. Mezar taşların üzerine konulan süslerden genç kız, gelin, çocuk veya yaşlılara ait oldukları bilinir.

Ahıska Türkleri'nde mezarlıklarla ilgili çeşitli inançlar vardır. Mezarın üstüne basılmaz, ağaçları kesilmez, mezarın üstü betonla kaplanmaz. Mezarlıktakilerin her ezan vakti kalkıp oturduklarına inanılır. Mezarlıktan geçerken " Fatiha süresi " okunur, yüksek sesle konuşulmaz. Mezarlıktan çıkarken ölü arkasından çekmesin diye el yüz yıkanır. Mezarın ayakucunda durulur ise ölününkişiyi göreceği ve mezarlığa gidildiğinde ölünün bunu hissettiğine inanılmaktadır.

Çocukluk çağında ölenler hakkındaki inanmalara bakıldığında,çocuk ölümler cennete girip melek olacaklarına inanılır. Bunun nedeni ise çocuk ölenlerin günahsızlığına inanılmasıdır.

Ölümlerin adları geçtiğinde Ruhu mukaddes olsun diye rahmet okunur. Rahmet okunurken "*Allah rahmet elleyesin*" söylenmektedir. Ölen kişi iyi birisi ise iyi olduğu, kötü ise kötü olduğu "*Toprak haber vermesin*" diye söylenmektedir.

Ölenin geride bıraktığı kişisel eşyası, giysileri dağıtılıp değerli olanlar birinci derecede akrabalarına hatıra için dağıtılır. Giymiş olduğu kıyafetler yırtılıp ölü için

yapılan yemek için yakılan ateşte yakılması ölümü uzaklaştırmak için yapılan uygulamalardan bir başka örneğini oluşturmaktadır. Yedinci günde verilen ölü yemeği ise; ölüye rahmet okutmak amacı ile verilir. Verilen bu ölü yemeği ailenin ekonomik gücü ile büyük ve küçük dana ya da koyun kesilmesi ile bağlantılıdır. Belirli günlerde ise mezarlığa gidilmesi, ölünün bunu hissetmesi düşünüldüğü için mezarlık ziyaretleri önem taşımaktadır. Yas günlerinin olması erkeklerin sakal bırakıp, kadınların siyah eşarp bağlaması, eğlencelere gidilmemesi planlanmış bir eğlence düğün vs. varsa ertelenmesi gibi uygulamalar yas anlamındadır. Ölenin vasiyeti de büyük önem teşkil etmektedir. Eş ve dostun ölü evine gitmeleri, hem acıyı, hem de yası azaltmaya yönelik olan başsağlığı âdeti, ölü evine götürülen yemek cenaze sahiplerinin evlerindeki kaybın vermiş olduğu ıstırap sonucunda yemek yapamayacakları düşünülür. Yapılan bu derleme sonucunda, ölümün vermiş olduğu acının yanında yapılan dini uygulamalarla, halkın ölüme karşı tutumu, ölüye saygısı, ölüden korkusu ve bu korku neticesinde geliştirmiş olduğu gerek bilinçli gerekse bilinçsiz durum ya da yaptırımların olduğu görülmektedir. Ölü evinin yanında olmak acılarını hafifletmeye çalışılması bu noktada önem taşımaktadır, çünkü ölüm her evde olacaktır. Burada amaç, ölünün diğer dünyaya gitmesini kolaylaştırmak, acıyı hafifletmek ölenlerin yakınlarının yaşadıkları yıkım doğrultusunda sosyal hayata tekrar dönmelerini sağlamak. İşlevi toplumsal, akrabalık, komşuluk ilişkilerini sağlamlaştırmaktadır.

2.1.5. Özel Günlere Ait Kutlamalar

Kazakistan'daki Ahıska Türkleri Müslüman bayramlarını kutlamaktadır. Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı kutlamakta ve oruç tutmaktadırlar. Orucu daha çok kırsal kesimde bulunan insanlar tutmaktadır. Gençlerin ve kentte yaşayanların orucu pek fazla önemseddiği söylenemez (Aşimoğlu 1996:87). Bundan başka Yeni yıl ve Eski Yeni Yıl, Nevruz Bayramını kutlamaktadırlar. Nevruz bayramında ve yeni yılda sofralar kurulur, tatlılar pişirilir ve herkes birbirinin bayramını kutlar. Bu bayramı Kazak Türkleri ve diğer topluluklar da bu bayramları kutlarlar. Bu kutlamalarda iyi dilekte bulunurlar. Kazakistan'ın Almatı bölgesinde bayram ziyaretleri daha az yapılmaktadır. Ancak Çimkent bölgesinde bayramda bayram ziyaretleri oldukça fazladır. Kurban bayramında halk birbirini ziyaret etmeye gider.

Yakın akrabalar, komşular birbiriyle bayramlaşırlar. Mezarlığı ziyaret ederek imama Kuran okutulur. Kurban bayramında kurbanlar kesilir. Kanı evin kapısına dökülmektedir. Bunun amacı da kötü ruhlardan korunmaktır. Bu etleri fakir, kurban kesemeyen ailelere gönderirler. Kesilen kurban üçe bölünür ve paylaşılır. Kurban bayramında büyük sofralar açılır, tatlı, kuruyemiş ve kek gibi tatlılar yapılır. *Arefe* gecesi koku çıkarmak zorundadırlar. Bu gün pişi pişirilmektedir. Pişiyeye Ahıska Türkleri “*eğdek*”, Kazak Türkleri ise “*boursak*” demektir. Bu gelenek hem Ahıska Türkleri’nde hem de Kazak Türkleri’nde aynıdır. Bu gelenek ölenlerin ismi söyleyerek yapılmaktadır.

Ahıska Türkleri de Sovyet döneminden kalan Eski Yeni Yıl diye bir bayramı da kutlamaktadırlar. Bu bayram Ocak ayının 13’üncü gecesini 14’üne bağlayan gece yapılmaktadır. Eski yıla veda yeni yıla karşılama kutlamasıdır. Bu bayramda çocuklar kapı kapı gezerek eldiven atarlar ve kendilerini göstermezler. Ev ahalisi bu eldivenin içini parayla veya tatlıyla doldururlar. Ertesi gün evin kapısını iyi biri açarsa bütün yılın iyi olacağına inanılır. Eğer kötü biri açarsa bütün yılın kötü geçeceğine inanılır. Genellikle Ahıska Türkleri’nde kapıyı açan kişileri kendileri belirlerler. Kapıyı açan kişi elinde pirinçle ve tatlıyla gelirler. Eve girerken tatlı veya pirinci serperler ve üç gün boyunca süpürülmez. İnanca göre eve bol bol bereket ve mutluluk getirir.

2.2. Kazakistan’daki Ahıska Türklerinin Aile Eğitimi ve Örgün Eğitim Durumu

Kazakistan’da yaşayan Ahıska Türkleri aile eğitimi ve okul eğitim konularında toplum içerisinde diğer etnik unsurlardan geri planda kalmamaya çalışmaktadırlar. Ahıska Türkleri’nin kültür, örf ve ananelerine göre bir aile eğitiminin bulunduğu, bunun yanında örgün eğitimde ise ana dilde eğitim görmemekle birlikte eğitim-öğretim hususunda Kazakistan’da önde gelen topluluklardandırlar.

2.2.1. Örgün Eğitimi ve Dil

Bugünün teknoloji çağında insanın eğitilmiş olması gereklidir. Eğitim olgusu bir milletin temel taşlarından biridir. Eğitim, kişiye gelecekteki kaderini özgürce seçme hakkını veren bir uygulamadır. Elbette, çocuğun geleceğinin iyi olmasını isteyen ebeveynler ve öğretmenler çocuk üzerinde eğitici bir politika güderler.

Eğitim, en eski terbiye yöntemlerinden biridir. Eğitim, tüm bilgi ve ruhsal zenginliği nesilden nesle aktarılır. Bilimin sonuçlarının öğrenilmesi her bireye bağlıdır ve insani bilim, teknik bilim, halk ve ya sanat bilimi gibibirçok bilimde sergilenmektedir. Eğitim iş becerilerinde en önemli rol oynar.Piriyeva ve İzdebayeva(2014:331) eğitim ile ilgili,

“Eğitim fertlerin gelişmesine toplumun ilerlemesi için çok büyük katkıda bulunur. İnsanoğlu: eğitim ile hayatına, çevresine ve ülkesinin gelişmesine çok büyük katkıda bulunur. Bugün Ahıska Türkleri büyük aydınlarının emeği ve onların verdikleri eğitim sayesinde tanınmış topluluklar içerisinde der alabilmektedir” demektedir.Bu yüzden her bir insanoğlunun yaşından asılı olmayarak eğitim almasına önem verilmelidir.Ahıska Türkleri yaşadığı bütün zorluklara rağmen eğitimde geri kalmamıştır ve 1930 yılına kadar Osmanlıca dersi almıştır. Bu tarihten sonra Ahıska’da 1939 yılına kadar Latin alfabesinde eğitim almaya başlamışlardır (Piriyeva ve İzdebayeva 2014:335).

Ahıska Türkleri Sovyet baskılarından dolayı kendi öz dillerinde eğitim alamamaktadırlar. Bu baskıların nedeni Türkleri hem kendi dillerinden koparmak hem unutturmak hem de asimile etmek içindir. Sürekli eğitim uygulamalarını değiştirerek eğitimin belli bir düzen içerisinde ilerlemesini engellemeye çalışmaktadırlar.

Ahıska Türkleri ömür boyu işkenceler çekmesine ve sürgün hayatı yaşamasına ve öz ana dilinde okuma yazma olmamasına rağmen eğitimden yoksun kalmamıştır. Buldukları her yerde eğitime önem vermektedirler. Genelde eskiden erkekler eğitim almakta, kızlar nadiren alırdı. Bugün Kazakistan’daki Ahıska Türkleri’nde kızlar da en az erkekler kadar eğitime önem vermektedirler.

Yukarıda belirtildiği gibi Ahıska bölgesinde 1930’lu yıllardan itibaren Ahıska Türkleri Azeri olarak kabul edilmişlerdir ve okullarda Ahıska Türkleri Azerbaycan Türkçesi’nde, Rusça ve Gürcüce eğitim almaktaydılar. Başlangıçta Arap alfabesi kullanılırken, bir ara Azerbaycan’da Latin alfabesine geçilmesi sebebiyle bu bölgede de Latin alfabesi kullanılmış, ancak kısa süre sonra Kiril alfabesine geçilmiştir.

Kazakistan'daki Ahıska Türkleri eğitimi Kiril alfabesinde almaktadırlar ve yeni kanun ile Türk dünyasını birleştirmek ve birbirini daha iyi anlamaları için Latin alfabesine geçilmesine Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev 19.02.2018 yılında karar almıştır. Bunun için Ulusal Komisyon kurulmuş ve 2025 yılına kadar Kazak alfabesini Latin alfabesine aşamalı bir şekilde çeviri yapılmasına zaman verilmiştir. Latin alfabesine geçilme sebebi olarak Nursultan Nazarbayev, *“Kazak dilinin Latin alfabesine çevrilmesi, manevi birliğimizin sağlanması için küresel bilim ve eğitim sistemine entegrasyon yolunda atılmış bir adımdır. Eski Post-Sovyet uzayında Bağımsız Devletler Topluluğu, Kiril alfabesini kullanıyoruz, Çin'deki yurttaşlarımız Arapça bağımlığı kullanıyor, Batı'daki kardeşlerimiz Latin alfabesi kullanıyor. Konuştuğumuzda ortak bir dile sahibiz, ancak okuma yaparken üç farklı dilimiz olduğu ortaya çıkıyor. Birbirimizi anlamıyoruz. Yazmayı anlamıyoruz. Bu bizi mahvediyor. Şimdi modern bilim, teknoloji ve interneti öğrenmeye çalışıyoruz. Hepsi Latin alfabesine dayanıyor. Şimdi bu boşlukları mümkün olduğunca çabuk doldurmaya çalışıyoruz. Kazak dilinin Latin alfabesine çevirisi, birliğimizi güçlendirecek ve manevi olarak bizi daha da yakınlaştıracaktır”* ifadesini kullanmaktadır(Kazinformwww.zakon.kzErişim Tarihi: 26/05/2018).

Sürgünden sonra Kazakistan'daki bulunan Ahıska Türkleri resmi dil Kazakça ve onunla birlikte Rusça dilinde eğitim almaktadırlar. Diğer Orta Asya bölgelerindeki Ahıska Türkleri Özbekistan'da resmi dil Özbekçe, Kırgızistan'da resmi dil Kırgız dili. Kazakistan'daki Ahıska Türkleri en az 4 dil (Ana dili Ahıska Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Kazakça, Rusça ve İngilizce) bilmektedirler. Dil öğrenmesine çok hızlı bir şekilde benimserler. Kazakistan'da Ahıska Türkleri daha çok çocuklarını Kazak dilinde de eğitim almalarını tercih etmektedirler ve çok güzel Kazak dilinde konuşmaktadırlar ve başarılı şekilde bazı Kazakları kendilerini Kazakça öğretmektedirler bu gururlu bir örnek olarak Ahıskalı Osman Ali kızıörnek verilebilir:

“Aslı OsmanAlikızı1963-1967 yılları arası Almatı Kazakistan Devlet Kızlar Pedagoji Enstitüsünün Filoloji bölümünün Kazak Dili ve Edebiyatı fakültesini başarıyla bitirmiştir ve 1993 yıldan Kazakistan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu yanındaki Dil komitesinin Milli dilleri geliştirme bölümünde başkan olarak görev yapmış. Günümüzde Kazakistan halkı Asamblesi dairesinde milli- medeni konsorsiyum

hizmetlerindeki dilleri geliştirme konusunda organizasyon yapmış ve metodikle işlerle temin etme hizmetinde çalışmaktadır”(Türki, Piriyeva 2009:31).

“1940’ların ortasında genelde köylerde Kazakça ve Rusça okutulurdu, küçük şehirlerde Rus okulları olurdu.Kazakistan devletin özelliği şu: Hangi milliyetin Kazakistan’da yoğun olduğu bölgesinde ise orda onlara ait okul açmaktadırlar. Örneğin: Özbekleri yoğun oldukları bölge Kazakistan’da Çimkent, Türkistan, Taraz ve o bölgelerde 1960’lardan itibaren Özbek okulları açıldı. Almatı bölgesinde özellikle Almatı’ya bağlı Drujba adlı yerleşim alanında Uygurlar yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar ve orda Uygur Okulu bulunmaktadır. Almanlar içinde geçerli Alman Okulu vardır” (Devrisheva 2010:18).Eğitim ile alâkâlı Kazakistan’ın mükemmel bir ülke olduğunu belirtmek gerekiyor. Kazakistan, çeşitli milletlere kucak açan ve onlara her konuda destek olan bir ülkedir. Ahıska Türkleri ise önceden “Ahıska” Türk dergisinde Türk dili öğrenmekteydiler.

Ahıska Türkleri önceden Kazakistan’da yüksek okullarda (tehnikum) hayvan sağlık tekniği, diş protez, öğretmenlik bölümlerini üniversitelerde (enstitülerde) fizik, kimya, hukuk, tıp, matematik gibi bölümlerini okumaya başlamışlardır. Önceden genelde Ahıska Türk erkekleri okumaktaydılar. Kızlar nadiren okurdu. Artık Kazakistan’daki kızlar da çok sayıda eğitime önem vermektedirler. En çok okunan bölümler hukuk, polis, eczacılık, tıp bölümleridir. Tıp eğitimi kız çocuğu tarafından okunursa daha saygın konuşulur.

2.2.2. Aile İçi Eğitim

Birey ilk eğitimini ailede alır. Yaşam içerisinde hem anneden hem de babadan terbiye alınır. Aile içinde terbiye alan çocuk anne ve babasına (siz) diye hitap eder. Bu saygının bir göstergesidir. Ailedeki dedeler torunlarıyla daha iyi geçinir. Çocuk bunlardan da terbiye alır. Günümüzde yaşlılar daha çok ilgilenirler. Eskiden küçük çocuğu öpmek bile ayıp sayılırdı. Ancak günümüzde böyle bir durum söz konusu değildir. Geçmişte büyükler yemeğe başlamadan önce çocuk yemeğe başlamazdı ancak günümüzde önce çocuğun karnı doyurulur. Çocuk eğer kız ise annesi erkek ise babası eğitir. Her Türk halkında olduğu gibi Ahıska Türkleri’nde de aile çocuğuna iyi

terbiye verir. Kız çocuğu, ev temizliği ve yemek yapma gibi eğitimleri annesinden alır. Babanın erkek çocuğuna verdiği eğitim daha çok ev dışında olur.

Örgün eğitimin yanında aile eğitimi de vardır. Yükseköđretimden önce orta öğretime sahip olunması gerekmektedir. Bu orta öğretimini insanoğlu aile içinde almaktadır. Bu nedenle çocuğun önce aile terbiyesini daha sonra da eğitim terbiyesi alması gerekmektedir. Aile dñyananın tüm dinleri ve İslam çocukları ebeveynlerine saygı duymalarını öğretir. Ahıska Türkleri'nde Müslüman topluluğu olduğu için aile terbiyesi ön planda. Dñyananın dört bir yanında olan Ahıska Türkleri yıllarca aile saygısını, aile terbiyesini kaybetmemiştir ve kaybetmemeğe çalışılmaktadır. Ahıska Türkleri'nde çocuğun terbiyeli bir şekilde yetiştirilmesi İslamiyet'e göredir ve onun için çocuk terbiyesine çok önem verilmektedir. Ahıska Türkleri'nde çocuğun bakımını ve yetiştirilmesi büyüyene kadar anneye ait sonra erkeğe babaya ait, kız çocukları daha çok anne terbiyesini almaları gerekir. Ahıska Türkleri'nde kız çocukları küçükken yemek ve temizlik yapmayı öğretmektedirler sebebi Ahıska Türk kızları erken yaşta evlenmekteydiler ve bugün de hala erken evlenme vardır.

Ahıska Türkleri'nde iyi aile olmak çok önemlidir. Bunun sebebi ileriki yaşamda herhangi bir evlilik söz konusu olduğunda halk içinde kötü yakıştırmalar olmaması içindir. Bu evliliklerde önce ailesini araştırmaktadırlar nasıl bir aile olduklarını öğrenmektedirler. Aile ne kadar sağlam olursa, temiz, saf o kadar halkın içinde saygı duyurulmaktadır.

2.3. Ekonomik Durumları

Ekonomi durumlarına bakarsak Ahıska Türkleri'nin Kazakistan'da. Eskiden Kafkas bölgelerinde yaşadığında Ahıska Türk kadınları nadiren çalışmaktaydılar, sürgünden sonra yeni yerde yaşayabilmeleri için çocuklarının olduğuna rağmen kadın erkek demeden çalışmak zorundaydılar. Genelde "Sovhoz, kolhoz" seralarda elaman olarak çalışmakta; tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktaydılar. Çalışanlara iş yerinde toprak verilmiş olup, bazıları orada ev kurmuş bazıları da tarım yapıp oradan ürettiği sebzeleri (patates, domates vb.) satarak geçinmekteydiler. Hayvancılıkla uğraşanlar ise et, süt, yoğurt, peynir satarak geçinmekteydiler. O zamanlar Ahıska Türkleri'nin ana geliri genel olarak, satın aldıkları tarla ve bahçelerden gelmektedir. Bugün teknolojinin

ilerlemesi ile daha çok eğitime önem vermektedirler. Erkekler, tıp, diş doktoru, hukuk kızlar ise pedagoji, hemşire, eczacılık gibi alanlarda eğitim görmektedirler. Eğitim haricinde iş alanında fabrikalarda ve özel Türk şirketlerinde çalışmaktadırlar. Ekonomi durumları iyi olanlar kendi özel şirketlerini yürütmektedirler. Bunların yanı sıra uluslararası taşımacılık (araçtır) ve onun gibi işleri görmektedirler. Ahıska gençleri erkek ve kızları daha çok yazın Türkiye’de turizm sektöründe çalışmaktadırlar. Türkiye ile Kazakistan arasında ticaret yapmaktadırlar. Türkiye’den tekstil getirerek Kazakistan bölgelerinde satmaktadırlar. Ahıska Türkleri’nin Kazakistan’da rahat şekilde siyasal katılımı yerli halkla aynıdır. Seçimlerde de özgürce seçim yapabilmektedirler. Ahıska Türkleri’nin kendi “Ahıska Türk Merkezi” diye sivil toplum kuruluşları da vardır.

Ahıska Türkleri’nin Kazaklarla ilişkileri hakkında da bahsedilirse, iki topluluğun benzerlikleri çoktur. Mesela, tarihi, gelenek görenek, kültür ve dil bakımından iki taraf da Türk olduklarından dolayı benzerlikleri vardır. Dil açısından bakıldığında Ahıska Türkleri Kazaklarla Kazakça, Ruslarla Rusça, kendi aile arasında Ahıska Türkçesi’nde konuşma yeteneğine sahiptir.

Kazakistan da Ahıska Türkleri ve Kazaklarla birlikte güzel ve sorunsuz ilişkilere sürgünden beri sahiptir. 74 yıldan fazla Ahıska Türk milleti ve Kazaklar bir birlerine adapte oldular ve bir birlerinin kültür geleneklerine saygı duyarak yaşamaktadırlar. Yine de bazı Ahıska Türkleri Kazakistan’daki iyi yaşamlarına rağmen hep kendi vatanına dönme arzusuyla yaşamaktadırlar. Dönmek isteyenlerin çoğu Kafkasya bölgesinde doğmuş olan yaşlılardır.

Ahıska Türkleri genellikle çiftliklerde bunun yanında serbest olarak da çalışmaktadırlar. Polis, gümrükçü, devlet hastanelerinde her alanda rahat bir şekilde çalışmaktadırlar. Ahıska Türkleri dışlanmadan kolay bir şekilde Kazakistan topraklarında ekonomik durumlarını kontrol edebilmektedirler. Bazı Ahıska Türkleri devlet gelirleri az olduğu için kendi başlarında iş yapmaktadırlar. Çoğu Türkiye’de çalışmaktadır. 2018 verilerine göre gelirleri 3 bin ile 4 bin TL civarındadır.

3. BÖLÜM: KAZAKİSTAN'DA AHISKA TÜRKLERİNİN SOSYAL STATÜLERİ VE PROBLEMLERİ

Vatanlarına geri dönme olanağı olmayan Ahıska Türkleri, yerleşmiş buldukları diğer ülke toplulukları içerisinde yavaş yavaş yakın zaman içinde asimile olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Uluslararası kuruluşlar ciddi önlemler almazlarsa bu küçük toplum yok olma eşiğindedir. Kazakistan'da faaliyet gösteren Ahıska Etno-Kültür Derneği ile Dünya Ahıska Türk Birliği gibi kuruluşlar Ahıska Türkleri'nin haklarının ulusal ve uluslararası alanda savunuculuğunu üstlenmektedirler.

Ahıska Türkleri'nin en büyük problemleri anavatanlarından uzakta Kazakistan'da bir mülteci gibi yaşamaktır. Mülkiyet haklarının bulunmasına rağmen topraklarına dönemeyen Ahıska Türkleri her ne kadar Kazakistan'ın sahiplenmesi imkanına sahip olsalar da uluslararası hukuki girişimlerin netice vermemesi nedeniyle Gürcistan'a dönememektedirler. Ahıska Türkleri'nin Kazakistan'daki durumları ve problemlerine alt konu başlıklarında değinilmiştir.

3.1. Kazakistan'da Ahıska Türklerinin Etno-Kültür Derneği "Ahıska"

Türk etno-kültür merkezi "Ahıska", Şubat 1991'de Almatı'da "Türkiye Türk Keneşi Halk Derneği" tarafından kurulmuştur. Türk etno-kültür merkezi "Ahıska" yukarıda belirtilen derneğin ismi defalarca değiştirdiği için onun halefi konumundadır. Derneğin statüsü cumhuriyetçi bir yapıya sahiptir. Türk etnik gruplarının sıkı bir şekilde yaşadığı yerleşim yerlerinde cumhuriyetçi toplumun bölgesel, şehir, bölgesel şubeler ve temsilcisiyle uyumlu bir dikey hiyerarşi oluşturulmuştur. Bugün Kazakistan'ın 4 ilinde (Almatı, Güney Kazakistan, Jambıl, Kızılorda), 6 kentsel ve 13 bölgesel şubesi vardır. Her yörede etnik grup temsilcileri konseylerin oylamasıyla seçilmektedir. Yönetim kurulunda ve çalışma alanlarında 10 komite bulunmaktadır. Bunlar; eğitim, kültür, spor, gençlik komitesi, kadın meclis komitesi, hukuk komitesi, sosyal koruma komitesi, Diyanet işleri komitesi, yaşlılar komitesi, girişimci ve iş adamları komitesi, dış ekonomi ve kültürel ilişkiler komitesidir.

Cumhuriyetçi dernek, mevcut planların yapıldığı ve gelecek olayların tartışıldığı haftalık bir toplantı düzenlenmektedir. Dernek, düzenli bir saha çalışması ve diğer topluluklarla dostluğu daha iyi pekiştirmek için Nursultan Nazarbayev'in politikasına göre yapılan bu toplantılarda yer almaktadır. Bunların yanında ülkede sakinliği sağlamak, diğer ülkelerle ve komşu ülkelerle savaşımadan dostane bir şekilde ilişkiler kurmanın da planları yapılmaktadır.

Bu derneğin bir diğer farklı özelliği sadece bir topluluk için değil diğer etnik gruplar için de temsilcileri kendisine çekme eğiliminde olmasıdır. Örneğin spor faaliyetlerine sadece içinde yaşadığı Ahıska Türkleri değil, diğer etnik gruplar ve amatör sanat grupları da katılmaktadır. Dernek her zaman uluslararası bir politika uygulamaktadır.

Derneğin kurucuları Tofik Haşimoğlu Kurdayev ve Şahismayıl Asiyev'dir. Haşimoğlu Kurdayev doktordur. Türki ve Piriyeva Kurdayev (2009:33) ile ilgili, "*Çetin zaman sayılan 90. Yıllarda Kazakistan Cumhuriyeti Ahıska Türkleri'nin Medeniyet merkezinin teşkil edilmesindeki esaslardan biri olmuş. Kurdayev, birincilerden olurken Ahıska Türkleri'nin tarihini yazan yazarlardan biridir. Ahıska Türkleri'nin tarih, medeniyet, örf ve adetlerini araştırmasında hizmetleri çoktur. Dr. Tofik Kurdayev, "Kniga Narodnoy Pamyati" kitabında Ahıska Türkleri'nin sonraki 100 yıllık tarihini araştırıp yazmıştır*" ifadelerini kullanmaktadırlar. 1999 yılında Türk etnik gruplarıyla Türk Etno-Kültür "Ahıska" merkezinin başkanı Kasanov Ziyatdin İsmihanoviç seçilmiştir.

Kazakistan'da sürekli "Ahıska" gazetesi yayınlamaktadır. Gazete Türkçe, Rusça ve Kazakça dilinde yayınlamaktadır. Türk Birliği dergisi üç dilde yayımlanmaktadır. Bunun dışında Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in talimatıyla dost evi diye adlandırılan yerde Ulusal Halk Meclisi bulunmaktadır. Burada bütün etnik grupların yanında Ahıska Türkleri bulunmaktadır. Meclisin amacı tüm etnik grupların birlik olmasıdır. Din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin birlik sağlama amacı vardır. Halk meclisinin amacı kendi kültürünü yaşatmak, her etnik grubun kendi örf adet, gelenek ve göreneklerini yaşatmasıdır. Böylece her millet dostane bir şekilde birbirine bağlı olarak yaşamaktadır. Her topluluğun manevi kültürünü ve geleneklerini yaşaması için bu meclis oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

3.2. Dünya Ahıska Türk Birliği (DATÜB)

DATÜB(Dünya Ahıska Türk Birliği) 18 Kasım 2008 yılında kurulmuştur. DATÜB'un kuruluşu Ahıska Türkleri'nin toplumsal birleşmenin dünya üzerinde Ahıska Türkleri'nin bulunduğu 9 ülkede başkanlarının ve Türkiye Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül birlikte oluşturan toplantısında gerçekleşmiştir. Eski Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Ahıska Türkleri'nin bir örgütü olan DATÜB'un kuruluşunu onaylamıştır. Birliğin kuruluş amacı, dünyanın neresinde olursa olsun Ahıska Türkleri'ni ve Ahıska Türkleri'nin kurdukları sivil toplum örgütleri koordine etmek ve birlikte hareket etmelerini sağlamaktır (Dünya Ahıska Türkleri Birliği, www.datub.eu Erişim Tarihi: 17/05/2018). DATÜB'un kuruluş amacı yukarıda belirtildiği gibi, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşamlarını sürdüren Ahıska Türkleri'nin millî kültürünü geliştirmek, Ahıska vatani ile ilişkilerinin devam etmesini sağlamak ve kendi aralarında birlik ve beraberliklerini güçlendirmektir. Bugün 9 ayrı ülkede yaşamlarını sürdüren Ahıska Türkleri'nin, bu ülkelerde karşılaştıkları çeşitli sorunları çözmek için DATÜB çatısı altında buluşmaktadırlar. 9 ayrı ülkede Ahıska Dergisi, bulunmaktadır. Kazakistan'da Genel Başkan Ziyatdin Kassanov ve aynı zamanda Dünya Ahıska Türk Birliği'nin temsilcisidir.

DATÜB, Tarih boyunca sürgün edilen Ahıska Türkleri'nin vatanlarına geri dönmesi için gerekli projeler oluşturmak için yurt içinde ve yurt dışındaki dernek, cemiyet, vakıf, federasyon ve konfederasyonlarla teknik iş birliği ve bilgi alışverişi için bir sivil toplum kuruluşu olarak dostane girişimlerde bulunmaktadır. Ahıska Türkleri'nin yaşadıkları ülkelerde ekonomi, sanat, edebiyat, kültür ve insan hakları alanlarında daha etkin olmalarını sağlamak amacıyla bilgi alışverişi ve işbirliğine imkân hazırlamak, teşvik etmek, çıkarlarını belirlemek ve korumak gibi bir misyonu da vardır. Bunun yanında Ahıska Türkleri'nin, 1944'te maruz kaldıkları haksız sürgünü dünyaya duyurma amacı da bulunmaktadır.

Ayrıca Ahıska Türkleri arasında dünya çapında kimlik, birlik ve dayanışma duygularını sürdürülmesi için geleceğe dönük her türlü yasal faaliyetlerde bulunur. Ahıska Türkleri'nin dil, gelenek, eğitim ve kültürel gelişimi ile anavatana geri dönüş

sorununa çözüm bulmaya dönük uluslararası girişimlerde bulunmaktadır. Anavatanları Gürcistan'dan 1944 yılında sürülen ve hala dağınık olarak çeşitli ülkelerde sürgünde yaşayan Ahıska Türkleri'nin yaşam şeklinin rehabilitasyonu, iade-i itibarı, hak ve hukuki ile vatana dönüş için faaliyet göstermektedir.

DATÜB, Türkiye'de ve diğer ülkelerde milli ve kültürel gelişime yönelik somut programların gerçekleştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi amacıyla ilgili devlet idareli ve yerel idareler ile sürekli irtibat halinde bulunmaktadır. Yukarıdaki amaçların gerçekleştirilmesine yönelik yürütülen faaliyetlerden hem Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve kanunlarına hem de Ahıska Türkleri'nin yaşadığı diğer ülkelerin anayasal düzenine uygun olarak hareket etmektedir.

3.3. Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nin Etnodemografik Durumu ve Yerleşim Alanları

Dünya'da Ahıska Türkleri dağınık olarak yaklaşık 550 bin kişicivarındadır. Aydıngün (2015:223)'ün vermiş olduğu yaklaşık rakamlara bakıldığında Rusya Federasyonu'nda 70-90 bin, Türkiye'de 50 bin, Kazakistan'da 90-110 bin, Kırgızistan'da 50 bin, Gürcistan'da 1500 ve Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 17 bin Ahıska Türkü yaşamaktadır. Ahıska Türkleri'nin dünya genelindeki sayılarına ilişkin en net rakamlar DATÜB tarafından verilmiştir.

Resim 2: Ahıska Türkleri'nin Yaşadıkları Ünelere Göre Nüfus Dağılımı

Kaynak:(Ekinci, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ahıska-turklerinin-70-yıllık-surgunu> Erişim Tarihi: 19/06/2018).

Buna göre,Amerika Birleşik Devletleri'nde 16 bin, Ukrayna'da 8 bin, Türkiye'de 76 bin, KKTC (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)'de 180, Azerbaycan'da 87 bin, Gürcistan'da bin 500, Kırgızistan'da 42 bin, Rusya'da 95 bin, Özbekistan'da 38 bin ve Kazakistan'da 180 bin Ahıska Türkü yaşamaktadır. Ahıska Türkleri'nin en yoğun yerleşmeleri Kazakistan'dadır. Kazakistan'ın güneyinde yoğun olarak bulunmaktadır. Buralar; Almatı, Taraz, Kızılorda, Çimkent, Türkistan, Kentau, Talgar, Kuzey ve Orta Kazakistan bölgesinde de Astana, Atırau ve Karaganda şehirlerinde bulunmaktadır. Ahıska Türkleri genelde aynı semtte birbirine yakın oturmaktadırlar, sebebi kendi kültürünü, dillerini canlı tutmak içindir.

Kazakistan'a Türkler 1930'larda yerleşmeye başladılar. O zamanlarda Türkler Kazakistan'ın bir etnik topluluğu değildi. Kazakistan bölgesine gelen Türkler: genelde Kafkasya, Rusya'nın Avrupa tarafından ve Özbekistan'dan bitki kurumlarının inşaat işleri ve tarım endüstrisine işçi olarak gelmişlerdi. 1939 yılında Kazakistan'ın tüm nüfusu 6 milyon 93 bin 507 kişiydi, onun içinde Kazak Türkleri 2 milyon 313 bin 674, Ruslar 2 milyon 993 bin 128, diğer Türkler 518 bin olarak yer almaktaydılar. 1944 sürgünden sonra Kazakistan'da Türklerin sayısı hızla büyümüştür. Kazakistan'ın Güney tarafında dört bölgesinde dışarıdan gelen Türklerin sayısı 27 bin 833 kişidir.

Kazakistan'ın Güney bölgeleri Kızılorda, Jambıl, Çimkent ve Almatı'dan oluşmaktadır. Bu bölgelerin doğal iklim şartları sıcaktır.Dağlık, yeşillik, bahçelik bol

sulu alanları ile Gürcistan'ın Ahıska Bölgesine benzemektedir ve bu benzerlik Ahıska Türkleri'nin yaşam şartlarını kolaylaştırmıştır. 15 yıl sonra 1959 yılında Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nin sayısı 9 bin 916'ya ulaşmıştır (İbraşeva 2014:58). Ahıska Türkleri 1970 yılında 18 bin 456 kişi iken, 1979 yılında 25 bin 820, 1989 yılında 49 bin 475, 1999 yılında 75 bin 933 kişi sayısı ile hızla büyüyen etnik topluluklarından birine dönüşmüş ve sayıları bugün yaklaşık 200 bine ulaşmıştır. Kazakistan'da nüfusun demografik durumu ikiye katlanmıştır. Bunun sebepleri; Ahıska Türkleri'nin sürgünle gelmesi, çok çocuklu ailelere sahip olmaları ve Özbekistan'dan Fergana olayları ile insanların göç etmeleridir.

1990'lı yıllarda Türkiye'den Kazakistan'a da birçok Ahıska Türk'ü gelmiştir. Bu iki grubun bazı kültürel ve dilsel ortamları çok farklıdır: Kazakistan'daki Ahıska Türkleri o zamanları tarım ve hayvancılığı tercih ederken, Türkiye'den gelenler ise inşaat, petrol üretimi ve eğitim ile uğraşmaktadırlar.

Sürgün zamanlarında Ahıska Türkleri genelde daha çok Kazakistan'ın güney tarafına ve diğer Orta Asya Cumhuriyetleri'nin köylerine yerleştirildiler. 1956'lara kadar, iktidarın kurbanı olarak kabul edilene kadar, ikamet yerlerini değiştirmeye hakları yoktu. Ancak bunu aldıktan sonra, çoğunluk Cumhuriyet'te kalmayı seçti. Ayrıca, Kazakistan ülkesindeki Ahıska Türkleri 1990'ların başlarında kitlesel göç yıllarına rağmen, orada kalmayı tercih etmişlerdir. Örneğin; göç, 1990 yılında rahat geçişlerin olduğu dönemde bile Ahıska Türkleri'nin Kazakistan'dan gitmek istemediler. Kazakistan istatistiklerine göre o zamanlar Kazakistan'da bulunan 25 farklı millet (bugün 131'den fazla çeşit millet yaşamaktadır) içerisinde Ahıska Türkleri Kazaklarla pozitif bir dengeye sahip olmuşlardır.

Kazakistan devletinin resmi kayıtlarına göre Ahıska Türkleri'nin sayısı 2018 yılı için 110 bin 731 olarak verilmektedir (Agenstvo Statistiki, www.stat.gov.kz Erişim Tarihi: 26/05/2018). Ahıska Dergisi ise, Azerbaycan Türkleri'ni 108 bin30, Ahıska Türkleri'nin sayısını ise yaklaşık 200 bin kişi olarak bildirmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Ahıska Türkleri'nin çoğunluğunun kimliğinde "Azerbaycan" yazdığı için kesin sayılardan bahsetmek zordur. Bu yüzden bu rakamların arasında farkların olması doğaldır. Aşağıdaki tabloda Ahıska Türkleri'ne ait olarak verilen resmi nüfus sayıları detaylı olarak gösterilmektedir:

Tablo 1: Resmi Kayıtlara Göre Kazakistan'da Ahıska Türkleri'nin Tahmini Nüfus Dağılımı

	Kazakistan Bölgeleri	Ahıska Türkleri	Azerbaycan Türkleri
	Kazakistan Republikası		
1	Akmola İli	160	2.122
2	Aktobe	115	1.211
3	Almatı İli	37.197	17.405
4	Atırav	333	520
5	Batı Kazakistan Bölgesi	34	1.616
6	Jambıl	33.841	12.850
7	Karagandı	495	4.863
8	Kostanay	234	3.889
9	Kızılorda	1.663	256
10	Mangıstav	113	5.985
11	Güney Kazakistan Bölgesi	23.427	35.231
12	Povladar	123	2.140
13	Kuzey Kazakistan Bölgesi	229	1.922

14	Doğu Kazakistan Bölgesi	188	1.682
15	Astana	3.167	3.811
16	Almatı şehri	9.394	12.797
	Genel	110.713	108.030

Tablo 1’de yer alan verilere göre, Ahıska Türkleri Kazakistan içerisinde nüfus olarak en fazla Almatı’da bulunmaktadırlar. Bu ilde 37 bin 197 Ahıska Türkü’nün yaşadığı görülmektedir. Almatı’yı sırası ile 33 bin 841 kişi ile Jambıl ve 23 bin 427 kişi ile Güney Kazakistan Bölgesi takip etmektedir. Toplamda Kazakistan Cumhuriyeti’nde yaşayan Ahıska Türkü sayısı ise 110 bin 713 kişi olarak verilmiştir. Aşağıda Ahıska Türkleri’nin sahip olduğu Jambıl, Almatı, Güney Kazakistan Bölgesi ve Kazakistan geneli bölgesel nüfus dağılımları tablolanmıştır. Buna göre:

Tablo 2: Kazakistan’ın Jambıl Bölgesi’ndeki Ahıska Türkleri’nin Ahıska Türk Derneği’ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı

	Jambıl Bölgesi	Ahıska Türkleri
1	Taraz Senti	12.500
2	Bayzak Senti	8.700
3	Jambul Senti	5.300
4	Merke Senti	9.000
5	Çu Senti	5.500
	Genel	41.000

Tablo 2’de Kazakistan’ın Jambıl bölgesinde yer alan Ahıska Türkleri’nin yaşamakta olduğu en fazla nüfusa sahip semt 12 bin 500 ile Taraz Senti’dir. Taraz’ı 9 bin ile Merke Senti izlemektedir. En az Ahıska Türk’ü 5 bin 300 kişi ile Jambul Senti’nde yer almaktadır. Jambıl Bölgesi genelindeki Ahıska Türkü sayısı ise 41 bin kişidir.

Tablo 3: Kazakistan’ın Güney Kazakistan Bölgesi’ndeki Ahıska Türkleri’nin Ahıska Türk Derneği’ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı

	Güney Kazakistan Bölgesi	Ahıska Türkleri
1	Şymkent Senti	30.130
2	Kentau Senti	640

3	Türkistan Semti	1.950
4	Sayram Semti	10.744
5	Tölebi Semti	6.322
6	Saryagaç Semti	6.236
7	Tülkübas Semti	6.340
8	Ordabas Semti	1.425
9	Mahtaaral Semti	4.050
10	Çardara Semti	76
11	Kazıgurt Semti	67
12	Baydibek Semti	34
13	Sozak Semti	3
	Genel	68.017

Ahıska Türk Derneği'nin vermiş olduğu rakamlara bakıldığında Güney Kazakistan Bölgesi'nde Ahıska Türkleri'nin en fazla yaşamış olduğu semt 30 bin 130 kişi ile Symkent Semti'dir. İkinci sırada 10 bin 744 kişi ile Sayram Semti yer almaktadır. En az Ahıskalı'nın bulunduğu semt ise 3 kişi ile Sozak Semti'dir. Güney Kazakistan Bölgesi'nde yaşayan toplam Ahıska Türkü sayısı 68017 kişidir.

Tablo 4: Kazakistan'ın Almatı Bölgesi'ndeki Ahıska Türkleri'nin Ahıska Türk Derneği'ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı

	Almatı Bölgesi	Ahıska Türkleri
1	Almatı Semti	15.000
2	Talgar Semti	12.000
3	Karasay Semti	23.000
4	Enbekşikazah Semti	22.000
5	Jambıl Semti	4.000
6	İli Semti	3.500
	Genel	79.500

Ahıska Türk Derneği'nin Almatı Bölgesi'ne ilişkin Ahıska Türkleri rakamlarına bakıldığında, toplamda 79 bin 500 Ahıska Türkü'nün yaşamış olduğu Almatı Bölgesinde en fazla Ahıska Türkü yoğunluğuna sahip semt 23 bin kişi ile Karasay Semti'dir. Devamında Enbekşikazah Semti 22 bin ile ikinci sırada yer

almaktadır. Almatı Senti 15 bin kişi ile üçüncü sırada yer alır iken, en az Ahıska Türkü'nün bulunduğu semt 3 bin 500 kişi ile İli Senti'dir.

Tablo 5: Kazakistan'ın Genelinde Ahıska Türkleri'nin Ahıska Türk Derneği'ne Göre Tahmini Nüfus Dağılımı

	Kazakistan Respublikası	Ahıska Türkleri
1	Almatı İli ve Bölgesi	79.500
2	Güney Kazakistan	68.017
3	Jambıl Bölgesi	41.700
4	Kızılorda Bölgesi	4.500
5	Karaganda Bölgesi	2.500
6	Diğer Bölgeler (Astana, Atrav, Kosatanay, Akmola, Doğu Kazakistan)	2.500
	Genel	198.870

Tablo 5'te Ahıska Türk Derneği'nin vermiş olduğu rakamlara bakıldığında Kazakistan Cumhuriyeti genelinde yaşayan Ahıska Türkleri'nin sayısı toplamda 198 bin 870 kişidir. Söz konusu sayı resmi kayıtlarda verilen sayıdan 88 bin 157 kişi daha fazladır. En fazla Ahıska Türkü Almatı İli ve Bölgesinde yaşamaktadır. Bu bölgede 79 bin 500 Ahıska Türkü yaşamaktadır. İkinci sırayı 68 bin 017 kişi ile Güney Kazakistan alırken, Jambıl Bölgesi resmi kayıta yer alan sayılardan 700 kişi fazla olarak 41 bin 700 Ahıska Türkü barındırmaktadır. En az Ahıska Türkü'nün yaşadığı bölgeler ise 2 bin 500'er kişi ile Karaganda Bölgesi ile Diğer Bölgeler (Astana, Atrav, Kosatanay, Akmola ve Doğu Kazakistan) olarak göze çarpmaktadır.

3.4. Ahıska Türklerinin Yaşadığı Problemler

Eğitim Problemi: Ahıska Türkleri eğitim alanında pek fazla problem yaşamamaktadır. Yeterli eğitimi almaktadırlar ancak bu eğitimle iş bulamamaktadırlar. Ahıska Türkleri kendi alfabetini kullanmadıkları için anlama ve uygulama problemi yaşanmaktadır.

Dil Problemi:

Ahıska Türkleri, aile içinde kendi dilini konuşmaktadır. Gittikçe azalan bu durum, yeni nesille birlikte Türkçenin konuşulma oranını azaltmıştır. Ahıska

Türklerinin sürgün edilmesinden sonra, kültürel yozlaşmadan dolayı Türkçe'ye verilen ağırlık azalmıştır. Kazakistan eğitim kurumları, yeni neslin farklı dilleri öğrenmesine imkan sağlamaktadır. Kazakça, ülkenin resmi dili olduğu için konuşulmaktadır. Rusça ise etnik farklılıklardan dolayı anlaşılacak için konuşulmaktadır. İngilizce ise evrensel bir dil olduğu için konuşulmaktadır. Ahıska Türk dilini, daha çok sürgün dönemini yaşayan kişiler tarafından bilinmektedir. Bundan sonraki nesil, konuşma dili olarak kullanmıştır. Yeni nesil ise daha çok Türkiye Türkçesi, Kazakça, Rusça, Rusça-Türkçe ve Rusça- Kazakça konuşmaktadır. Türkçelerini geliştirmek adına, Türk dizi ve filmleri izlemekte veya Türkiye'ye çalışmak, eğitim gibi amaçlarla gelmektedir (Türkler-Kazakistan'daki Türk Etnik Grupları).

Türkiye Türkçesi'nde edebi dil vardır. Ancak Ahıska Türkleri'nin edebi dili yoktur. Sadece konuşma dili vardır. Ahıska Türkleri'nin yazma dili ve edebi dili bulunmadığı için dilleri kaybolma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Türk dünyası için edebi dil bir olmalıdır. Çünkü tarihin derinliklerinden günümüze kadar var olmuş Türkler kökenleri bakımından farklı boylara ayrılrsa da dilleri ortaktır. Ahıska Türkleri de bunlardan biridir. Nursultan Nazarbayev: *“Yaşadığın ülkenin dilini bilmek zorundasın. Ama ana dilini unutmamalısın”* der. Ahıska Türkleri yazma dili oluşturmaya çalışsalar da hem Kiril alfabesiyle hem de Latin alfabesiyle karıştırarak yazmaktadırlar. Örneğin: yox/yok, qediyorux kelimesinde qediyoru Latin alfabesiyle yazılır. Sonunda bulunan (X) harfi Kiril alfabesinde (H) sesini verdiği için iki alfabeyle iç içe kullanırlar. Ahıska Türkleri'nde sözdiziminin öğrenilmesinde şimdiye değin hiçbir teşebbüse rastlanılmamıştır. Bunun sebebi olarak bir taraftan dilin edebi olarak işlenilmemesi, diğer taraftan da sentaks kuruluşunu öğrenmeye eğilimin olmamasına bağlıdır (Kazımov 2012:255).

Ahıska Türkleri yaşadığı bölgelerde bir uyum sağlamak için yaşadığı bölgenin dilini de benimsemişlerdir. Örneğin Kazakistan bölgesinde yaşayan Ahıska Türkleri hem Kazakça hem de Rusça öğrenerek bunları günlük konuşma diline yerleştirmişlerdir. Almatı bölgesinde yaşayanlar Rusça ile karıştırarak konuşur. Çimkent bölgesinde yaşayanlar ise Özbekçe ve Kazakça kelimelerini kullanmaktadırlar. *“Sürgün edildiği bölgelerde zayıf dil durumunda kalan Ahıska ağız, aynı bölgelerdeki baskın dil konumunda olan Rusça ile birlikte Azerbaycan, Özbek,*

Kazak ve Kırgız Türkçelerinden de doğal olarak etkilenmiştir” (Ersöz 2015:363). Bu sebepten dolayı aynı bölgede yaşayan halkların dil açısından birbirinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Hangi dil baskın ise onun etkileme alanı daha fazladır. Ahıska Türkçesini daha çok yaşlılar kullanmaktadır. Gençler daha çok Rusça konuşmaktadır. Nerede yaşıyorlarsa o bölgedeki dili kullanmışlardır. Her milletin kültürünü yaşatan dildir.

İşsizlik Problemi: Ahıska Türkleri çok fazla işsizlik sorunu yaşamamaktadırlar. Bazı eğitim almayan ya da herhangi bir mesleği bulunmayan kişiler işsizlik sorunu yaşarlar. Bu yüzden resmi bir işte çalışmamaktadırlar. Özel iş sahalarında oto tamircisi ve taksici gibi serbest olarak çalışmaktadırlar. Almatı ilçesinde genelde hayvancılık ve tarımla uğraşmaktadırlar. Çimkent'teki Ahıska Türkleri genellikle tır nakliyesinde şoför olarak çalışmaktadırlar. Çoğu kişi de işsizdir. İsteddiği işte çalışmamaktadırlar. Gelirlerini kendi çabalarıyla kazanmaktadırlar.

3.5. Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunları

Ahıska Türkleri'nin Anavatanlarından sürgünü diğer yedi etnik grup ile birlikte yaşanmıştır. Özel İskân Rejimi 1956 yılına kadar bu topluluklara dönüş izni verilmemiştir. Stalin'in ölümü ile birlikte 1956 tarihinde Yüksek Sovyet Kararı ile İnguşlar, Çeçenler, Karaçaylar, Balkarlar ve Kalmıklar'a vatanlarına dönme izni verilip eski hakları iade edilirken Volga Almanları, Kırım Tatarları ve Ahıska Türkleri'nin vatanlarına dönmelerine müsaade edilmemiştir (Sumbadze 2002:2; Chervonnaya 1998).

Alınan bu kararın üzerine 1957'de Ahıska Türkleri ilk kez yasadışı örgütler açtılar. Bu örgütlerin amacı Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönmelerini sağlamaktı. Bu örgütlerin başında Latifşah Barataşivilli, Halil Umarof-Gozaşivilli, Mevlüt Bayrahtarov, Anvar Odabaşev- Hozrevanidze gibi önde gelen isimler bulunmaktadır. Gürcistan'a girişlerinin yasaklandığı Ahıska Türkleri 1960'ların başında Gürcistan'a girmenin bir yolunu bulmuşlardır. Gürcistan topraklarındaki yerel

yönetimler giriş yapanları geri çıkarmışlardır. 1969 yılında 250 aile Gürcistan'a gelmiş ve Aphazy'a'nın Galski ilçesindeki Açıçvara'ya yerleşmişlerdir. 1982-1989 yıllarında Gürcistan'a 1972 aile daha gelmiştir. 1989'da Fergana olaylarından sonra, lider Zviyada Gamsahurdiya'nın talimatıyla Gürcistan'da Ahıska Türklerine karşı düşmanlık başladı ve 1992 yılında koruma altında bulunmadıkları için bu Türkler Gürcistan'ı terk etmek zorunda kalmışlardır. 1993 yılında Gürcü liderleri, Gürcistan'da bulunan Ahıska Türkleri'ne okullar yaptırmış ve Ahıskalı gençler buraya gelmeye başlamışlardır. Bu okullarda gençlere adaptasyon eğitimi verilmiş, Gürcü dili ve tarihi öğretilmiştir. Bu kursları bitirdikten sonra, Gürcü üniversitelerinde ve Gürcü teknik okullarında eğitimlerine devam etmişlerdir. 1994'te bu çalışmalarını yaptıktan sonra Gürcistan'daki Ahıska Türkleri'nin yaşam şartları ilk zamana nazaran iyileşmeye başlamıştır (Türkler-Kazakistandaki Türk Etnik Grupları).

Sovyetlerin dağılması ile birlikte Kırım Tatarları'nın eski hakları da iade edilmiş, bu grubun Ukrayna'dan Kırım'a dönmelerine izin verilmiştir. Yine Volga Almanları ise Almanya'ya göçmüşler ve Volga bölgesinden herhangi bir toprak talepleri olmamıştır. Bunların yanında Ahıska Türkleri'nin vatanlarına dönüşü hâlen muğlak bir sorun olarak devam etmektedir (Pentikainen and Trier 2004:6). Stalin'in sürgün kararından itibaren Ahıska Türkleri toplu olarak Rusya, Ukrayna, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan gibi devletlerde yaşamlarını devam ettirmektedirler.

Sovyetler Birliği döneminden beri Ahıska Türkleri vatanlarına dönüş mücadelesi vermekte ve bu mücadele teoride birçok yandaş bulmasına rağmen pratik bir kazanım halini alamamıştır. 30 Mayıs 1968 yılında Sovyet yönetimi Ahıska Türkleri'nin diğer Sovyetler Birliği vatandaşları ile eşit haklara sahip olduklarına ilişkin bir karar açıklamıştır. Akabinde 1974 tarihli karar ile de sürgünde yaşayan insanların yurtlarına dönüş hakkı verilmiştir. Fakat bu kararlar Gürcistan Sovyetleri'nden uygulama alanı bulamamış ve gerçekleştirilememiştir. Yalnızca 150 aileden müşterek olmak üzere Ahıska Türkleri'nin dönüşleri ile alâkâlı bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme ile birlikte 1981-1988 arasında 1300 kişinin Gürcistan'a dönüşü kabul edilmiştir. Gürcistan sınırlarına giren bu grubun takriben yarısı etnik

şiddete maruz kalarak tekrardan ülke dışına çıkmak zorunda kalmışlardır (Sezgin ve Ağacan 2003:26-27).

Ahıska Türkleri'nin hayat koşulları bulunmuş oldukları ülke toplumlarına göre değişiklik gösterebilmektedir (Sumbadze 2002:3). Şöyle ki, örneğin Ahıska Türkleri Güney Rusya'da vatansız olarak adlandırılmakta ve etnik ayrılığa tabi tutulmakta iken,Orta Asya, Ukrayna, Türkiye gibi yerlerde daha rahat bir hayat standardı sürmektedirler. Bu devletlerin toplumları ile sosyal ve ekonomik anlamda bir bütünleşme sağlayabilmişlerdir. Kafkaslarda özellikle Krasnodar Bölgesi'nde Ahıska Türkleri ağır bir hayat koşulları altında varlıklarını sürdürmeğe çalışmaktadırlar. Bunun altında yatan temel sebepler ise, yerel otoritelerin etnik ayrılıkçı politikaları, bürokratik engeller ve yerel Rus nüfusun Ahıska Türkleri'ne karşı önyargılı davranışlarıdır. Bölgede birçok etnik unsur bulunurken Ahıska Türkleri etnik ayrımcılığa tabi tutulmaktadırlar (Mert 2004:73; Pentikainen and Trier 2004:13).

Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönüş sorunlarına ilişkin uluslararası alanda yaşanan ilk gelişme 1996 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu tarafından diğer vatansız etnik unsurlar ile birlikte Ahıska Türkleri'nin de tanınmış olmasıdır. Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönme sorunu ilk defa bu tarihte uluslararası bir sorun olarak kabul görmüştür.

15-17 Mart 1999 yılında Viyana'da AGİT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri Max Van Der Stoel'in Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği ve Açık Toplum Enstitüsü'nün Zorunlu Göç Projesi işbirliğinde yapılan Ahıska Türkleri konulu toplantıya Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve bu ülkelerde yaşayan Ahıska Türkleri'nin temsilcileri ile Vatan Örgütü'nün temsilcileri katılmışlardır. Toplantıda Ahıska Türkleri'nin yeniden anavatanlarına dönmelerinin sağlanması ve eski haklarının verilmesi gibi konular toplantının ana temasını oluşturmuştur (Sumbadze 2002:10). Toplantıda Gürcistan, geri dönenlerin vatandaşlığa alınması hususunu 1999 yılının sonuna kadar çözeceğini belirtmiş ve Ahıska Türkleri'nin dönüşüne ilişkin yakın zamanda bir komitenin kurulacağını duyurmuştur. Söz konusu komite kurulmuş olmasına karşın, Gürcistan'a Ahıska Türkleri'nin dönüşü hususları ile ilgilenmekten daha çok Avrupa Konseyi'ne

katılma amacı gütmüş olduğu görülmektedir. Bu durum sadece Gürcistan'a dönmek isteyen Ahıska Türkleri için geçerli olmamış, aynı zamanda ülke içerisinde bulunan Gürcü vatandaşı Ahıska Türkleri için de bir sorun olarak görülmektedir (Pentikainen and Trier 2004:33).

Gürcistan 1996 tarihinde Avrupa Konseyi'ne üye olmak için müracaat etmiş ve Viyana'da yapılan toplantılardan hemen sonra 29 Nisan 1999 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olarak seçilmiştir. Akabinde 20 Mayıs 1999 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni, 07 Temmuz 2002 yılında Ahıska Türkleri'nin mülkiyet haklarının verilmesine ilişkin 1 No'lu Protokolü çekinceler ileri sürmek kaydı ile imzalamıştır (Kütükçü 2005:277). Gürcistan'ın Avrupa Konseyi'ne vermiş olduğu sözler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde bulunan tehcir ve sürgünün önlenmesine, mülkiyet haklarına yönelik ibareler Ahıska Türkleri'ni anavatanına dönmeleri hususunda umutlandıran bir gelişmedir (Sumbadze 2002:4-5). Avrupa Konseyi'ne üyelik için Gürcistan'ın vermiş olduğu taahhütlerden birisi, Sovyet rejimi tarafından sürgüne gönderilen Ahıska Türkleri ile alâkalıdır. Avrupa Konseyi tarafından hazırlanan 22 Mayıs 2001 tarihli Gürcistan Raporu, Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönmelerine yönelik çeşitli yaptırımları içermektedir. Söz konusu bu yaptırımlarda Gürcistan'ın 1944'te Stalin tarafından sürgüne gönderilen Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönmelerine izin verilmesi, bu insanlara Gürcü vatandaşlığı hakkının verilmesi ve entegrasyonunun sağlanması, Ahıska Türkleri'nin diğer etnik unsurlarca önyargılı bir harekete maruz bırakılmalarının önlenmesi gibi direktifler bulunmaktadır(Europan Commission 2001:14). Gürcistan ile âlâkalı yer bir başka rapor içeriğinde bulunan mülteciler ve yer değiştirenler ile ilgili kısımda sayıları 200-300 bin arasında değişen ve anavatanlarına dönüş için mücadele eden Ahıska Türkleri'nin haklarının Gürcistan Devlet Başkanlığı'nca resmen tanınmış olduğu; fakat bürokrasi ve çeşitli yerel otoritelerin engellemeleri neticesinde geridönüş haklarını kullanamadıkları belirtilmektedir (Sezgin ve Ağacan 2003:29). Söz konusu durum ile ilgili 2001 tarihinde Avrupa Konseyi, Gürcistan'ın Ahıska Türkleri'nin yurtlarına dönmeleri hakkında vermiş olduğu taahhüdün yerine getirilmesini, Sovyetler'den sonra Gürcistan'a dönen diğer etnik unsurlara tanınan hakların Ahıska Türkleri'ne de verilmesini zorunlu kılmıştır (Pentikainen and Trier 2004:37-38).

Tüm bu yaptırım gelişmelerine rağmen Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönüşleri hususunu savunan insanlar Gürcistan siyasetince şüpheli kimseler olarak görülmekte ve büyük bir güvensizlik beslenmektedir. Çünkü Ahıska Türkleri'nin bu meselesi Gürcü kamuoyunda oldukça hassas bir mahiyet almıştır. Buna rağmen Gürcistan yönetiminin sorunun çözümüne ilişkin isteksizce davranmış olduğu da bilinmektedir. Yaratılan herhangi bir ilerleme ise genellikle uluslararası kurumlarca oluşturulan baskılar neticesinde gerçekleşmektedir (Kütükçü 2005:279). Gürcistan'ın vermiş olduğu sözlere rağmen bugün itibarı ile sorunun çözümü imkânsız bir hâl almıştır. Ahıska Türkleri'nin dönüşlerine ilişkin yapılan çalışmalar genellikle uluslararası toplumu oyalamak ve üzerindeki uluslararası baskıyı azaltmak içindir. Oluşturulan Gürcistan Vatana Dönüş Servisi'nin çalışmaları büyük çapta engellenmiş ve 2001 yılında Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönüşü ile ilgili hazırlanan tasarı açıklama yapılmaksızın reddolunmuştur. Sonucunda ise Gürcistan Vatana Dönüş Servisi dağıtılmıştır (Mamula 2001).

3.6. Ahıska Türklerinin Hukuki Durumları

Hukuk literatüründe hukuksal işlemin varlığı için bir ya da birçok tarafın hukuki sonuç oluşturmaya yönelik irade beyanlarını göstermektedir. Hukuki işlemin bir irade açıklamasına malik olması aksi ortaya koyulmadıkça herhangi bir koşul doğurmamaktadır. Söz konusu hukuki işlemin bir hukuksal durum meydana getirmesi veya mevcut hukuki durumu değiştirme/sona erdirmeye yönelik yapılması gerekmektedir. Yapılan hukuki işlemin bir hukuk nizamı içerisinde değerlendirilebilmesi için hukuk kişilerine kanuni olarak hukuki işlemde bulunma hak ve yetkisini vermiş olması gerekir (Pazarcı 2001:247).

İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarında Gürcistan'dan sürgün edilen Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönmelerine Gürcistan yönetimi tarafından karşı çıkmaktadır. Her ne kadar uluslararası alanda taahhütte bulunuyor olsa da söz konusu yönetim vermiş olduğu sözleri yerine getirmemektedir (Kütükçü 2005:274). Ahıska Türkleri'nin anavatana dönmeleri ile alâkalı Vatana Dönüş Servisi ve Mülteci Meseleleri Bakanlığı adına Gürcü Genç Hukukçular Birliği tarafından iki kanun

tasarısı hazırlanmış ve Gürcistan yönetimine sunulmuştur. Ulusal Güvenlik Konseyi ile Vatandaşlıkla İlgili Entegrasyon hakkındaki parlamento komisyonunda yapılan görüşmeler neticesinde Genç Hukukçular Birliği tarafından sunulan tasarı benimsenmiş ve Gürcistan yönetimi ile Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği arasında tasarı hakkın çalışmalar başlatılmıştır. Avrupa Konseyi ile Gürcistan adına katılan delegasyon 2001 yılının Mart ayında Strasbourg'da bir toplantı gerçekleştirilmiş ve oluşturulan kanun tasarısı Adalet Bakanlığı'na aktarılmıştır. Söz konusu kanun tasarısında Gürcistan vatandaşlığına başvuran mültecilerin 1944 yılında sürgün edilmiş olduklarına dair belgeleri ibraz etmeleri şart koşulmuştur. Şartı yerine getirip Gürcistan'a gelen kişilerin vatandaşlık başvuruları 1 yıl sonrasına verilmektedir. Kanun tasarısında Sovyetler dönemine ilişkin söz konusu gelişmelerden Gürcistan hükümeti sorumluluk kabul etmediği için Ahıska Türkleri'nin geçmişe yönelik haklarının verilmesi hususunda bir olumlu gelişme kaydedilememiştir (Sumbadze 2002:5).

Daha önce 1997 yılında Baskı Altında Tutulanların Sosyal Korunması ve Siyasi Misillemenin Kurbanları Olarak Gürcistan Vatandaşlığının Tanınması Hakkındaki Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte Gürcistan yönetimi daha Ermeni, Gürcü ve Rum mültecilere eski haklarını iade etmiştir. Aynı kanun Ahıska Türkleri için işlerlik kazanamamış ve kanun kapsamı dışında tutulmuştur (Pentikainen and Trier 2004:35-36; Sumbadze 2002:5).

2000'li yıllardan beri Ahıska Türkleri'nin mevcut sıkıntıları birçok hukukçu ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarınca çoğu kez dile getirilmiştir. Gürcistan'da çifte vatandaşlık uygulaması kabul görmediği için Ahıska Türkleri'nin kimliklerini koruyarak Gürcistan vatandaşlığı almaları oldukça sıkıntılı görülmektedir. Ülkeye girişte sadece Gürcistan vatandaşlığının alınmasına ilişkin gelişme ise müphem bir durum göstermektedir. Söz konusu kanunun amacı Ahıska Türkleri'nin yaşamış oldukları ülkelerdeki ekonomik-toplumsal ve siyasi bağları koparıp yalnızlaştırılmaları stratejisidir. Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi sürgünden 74 yıl sonra yerel otoritelerin sürgün belgesini talep etmeleri bu insanların bu belgelere ulaşmada oldukça zorlanacakları gerçeğini de ortaya koymaktadır (Pentikainen and Trier 2004:36).

3.7. Ahıska Türkleri'nin Anavatanlarına Dönüş Yolları

Gürcistan yönetiminin mültecilerin kabulüne yönelik bir kısım düzenlemeleri yer almaktadır. Fakat söz konusu düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle uluslararası alanda bu yönde çeşitli sıkıntılar baş gösterebilmektedir. Uluslararası alanda bölgesel insan haklarının korunması olgusu Avrupa Konseyi'nin gündeminde bulunmaktadır. Konseyin 1950 tarihinde kabul etmiş olduğu Temel İnsan Hak ve Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme'ye Gürcistan'ın da dâhil olup olmayacağı değerlendirilmesi yapılmaktadır (Kütükçü 2005:281).

Dönem ve toplumsal şartlar değiştikçe toplumlar ile ilişkili alınan yönetsel kararlar da değişime uğrayabilmektedir. Bu sebepten ötürü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi değişen koşullara göre kendisini revize edebilmektedir. Bu bağlamda azınlık grupların mülkiyet hakları önceden sözleşme metni içerisinde yer almamasına rağmen sonradan sözleşme kapsamına alınmıştır. Hal böyle iken de Gürcistan'ın sürgün döneminde fiili bir sorumluluğunun bulunmadığını ileri sürmesi ve mülkiyet haklarını engelleyici çalışmaları sözleşmeye taraf olan bu ülke için geçersiz bir itiraz olarak görülmektedir. Gürcistan sürgün sonrası bağımsızlığına kavuştuğu zaman diliminde de Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönememişler ve sözleşmeden doğan mülkiyet haklarını temin edememişlerdir. Bu noktada Gürcistan yönetiminin Sovyetler dönemindeki sürgün uygulamalarının devamcısı olduğu düşünülmektedir.

Mülkiyet haklarının şahsiliği konusunda Türkiye ile Bayan Louizidou arasında gerçekleşen mülkiyet hakkının verilmesine yönelik dava örnek teşkil etmektedir. Davada Türkiye'nin itirazlarını kabul etmeyen Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, mülkiyet hakkının şahsiliğine binaen Türkiye'yi tazminata mahkûm etmiştir. Mülkiyet haklarına kavuşamayan Ahıska Türkleri bu süre içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nden faydalanabilme özelliğine sahip olacaklardır. Bunun yanı sıra Gürcistan yönetimi vaat edilen düzenlemeleri gerçekleştirmediği takdirde sözleşmenin 13'üncü hükmü kapsamında etkili başvuru hakkını ihlal etmiş olmaktadır(Kütükçü 2005:282).Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Etkili Başvuru Hakkı, “*Sözleşmede tanınmışhak ve hürriyetleri ihlal edilen her şahıs ihlal fiili resmi vazifelerini ifa eden*

kimseler tarafından bu vazifelerin ifası sırasında yapılmış da olsa, milli bir makama fiilen müracaat hakkına sahiptir”(Council of Europe 2010:13) olarak yer almaktadır.

1997 tarihinde kabul edilen Baskı Altında Tutulanların Sosyal Korunması ve Siyasi Misillemenin Kurbanları Olarak Gürcistan Vatandaşlığının Tanınması Hakkındaki Kanun’un yürürlük kazanması ile Gürcistan yönetimi Ermeni, Rum ve Gürcülere eski haklarını iade eder iken, Ahıska Türkleri bu kanun kapsamına alınmamıştır. Bu fiili ile Gürcistan yönetimi sözleşme’nin 14. Maddesindeki ayrımcılık yasağını da ihlal etmiştir (Kütükçü 2005:282). Ayrımcılık yasağı söz konusu sözleşme metninde şu şekilde yer almaktadır: *“Sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerden istifade keyfiyeti bilhassa, cins, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler milli veya sosyal menşe, milli bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi diğer bir durum üzerine müesses hiçbir tefriğe tabi olmaksızın sağlanmalıdır”*(Council of Europe 2010:13).

Ahıska Türkleri’nin anavatanlarına dönüş yollarından birisi de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında şahsi başvurunun olması gibi devlet başvurusunun da bulunmasıdır. Yani Ahıska Türkleri Gürcü yönetimlerine Gürcistan’a yerleşmek için şahsi olarak başvurabilecekleri gibi buldukları ülkelerin kabulü halinde o ülkeler kanalı ile başvurabilmektedirler. Örnek olarak Türkiye, Gürcistan’ın Ahıska Türklerine karşı ihlal ettiği mülkiyet hakkını ileri sürerek başvuru yapmama kânına sahiptir. Fakat şimdiye kadar ne Türkiye’den ne de başka ülkelere Gürcü yönetimlerine bu minvalde bir başvuru bulunmamaktadır.

Gürcistan yönetimi Avrupa Konseyi’ne başvuruda bulunduğu taahhütlerden birisi de Ahıska Türkleri’nin anavatanlarına dönüşü ile ilgili düzenlemenin yapılmasıdır. Buna göre söz konusu yönetim üç yıl içerisinde Ahıska Türkleri’nin Gürcistan’a dönüşünü başlatmayı ve üye olduktan sonra 12 yıl içerisinde de alım sürecini tamamlama sözü vermiştir. Fakat Gürcistan yönetiminin Avrupa Konseyi’ne vermiş olduğu sözler yerine getirilmemiştir. Bu sorunun aşılmasının çözümü olarak da Avrupa Konseyi’ne üye olan yönetimlerin bu konuda ikna edilerek Gürcistan üzerinde uluslararası bir baskı politikasının yönetilmesi olarak görülmektedir. Etkin bir lobi faaliyeti sonucunda elde edilecek bir uluslararası başarı

Gürcistan'ı yoğun tazminat yükümlülüğü altına sokacak ve karşılığında Ahıska Türkleri'nin mülkiyet haklarının iadesi yapılmış olunabilecektir. Ahıska Türkleri'nin anavatanlarına dönüşü meselesi dünya kamuoyunun dikkatlerinin bu sorun üzerine çekilmesi ile çözüme kavuşturulabilecektir. Bunun için de Ahıska Türkleri'nin haklarını uluslararası platformlarda aktif olarak savunmaları gerekmektedir(Kütükçü 2005:282-283).

SONUÇ

14 Kasım 1944 tarihinde Ahıska Türkleri insanlık dışı yöntemlerle yurtlarından sürgün edildiler. Bu yıl, Ahıska Türkleri'nin sürgün edilmesi üzerinden 74 yıl geçti. Kazakistan'daki Ahıska Türkleri her yıldönümünde, bu acı olayı hüznle anmaktadırlar.

Ahıska Türkleri, daha sonra gönderildikleri diğer ülkelerde de büyük sıkıntılara maruz kalmışlardır. Ülkelerinden ayrılan Ahıska Türkleri çeşitli ülkelere göç etmişler, diğer ülkelere göre Kazakistan'da aradıkları barış ve huzura kavuşmuşlardır. Sürgünden bugüne kadar orada yaşamışlar ve yeni bir sürgüne maruz kalmamışlardır. Ahıska Türkleri'nin geçmişe maruz kaldıkları bu acı tecrübeler yurtlarından ayrılmak zorunda bırakılmalarına rağmen, varlıklarını, kimliklerini ve Türk olduklarını sağlam bir şekilde korumuşlardır.

Ahıska Türkleri dünyanın hemen hemen her tarafına dağılmış durumdadırlar. Dünya üzerinde 9 ülkede dağılık hâlde: Türkiye'de, Rusya'da, Ukrayna'da, Özbekistan'da, Gürcistan'da, Kırgızistan'da, Azerbaycan'da, Amerika'da (ABD) ve Kazakistan'da yoğun olarak bulunmaktadır. Ahıska Türkleri nüfus olarak en fazla Kazakistan'da bulunmaktadır. Yaklaşık 200 bine yakın, kendilerine kucak açan Kazakistan'ın kardeş halkıyla kaynaşmış ve bir yandan kendi Türk dilini korurken, öte yandan Kazakça ve Rusçayı mükemmel şekilde öğrenme başarısı göstermişlerdir.

Kazakistan'ın ekonomik ve bilimsel hayatında Ahıskalı işadamlarının ve bilim adamlarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Kazakistan'daki Ahıska Türkleri'nin yerleşim alanları, ekonomik durumları ve demografik sayıları Kazakistan'a göçten beri hızlıca yükseliş göstermektedir. Kazakistan'daki Ahıska Türkleri "Geçiş Dönemlerinde" Doğum, Sünnet, Düğün ve Ölüm adetlerini korumalarına ve devamlılık sağlamalarına rağmen bazı yeniliklere ve değişimlere rastlanılmaktadır. Ahıska Türkleri geçiş dönemleri konularında bazı değişimler yaşamışlardır. Örneğin, doğum geleneklerinde geçmişe nazaran yapılan uygulamalar daha azdır. Bu azalma sadece doğum geleneğinde değil, sünnet, düğün ve evlilik gibi geleneklerde de

kendisini göstermektedir. Bu değişimler başlıklar halinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

Bu çalışmada Ahıska Türkleri'nin geçmişten bugüne kadar her alanda değişen ya da değişmeyen kültürlerinden izler sunmaktadır. Maddi ve manevi yaşamın en temel özelliklerinden biri olan gelenek ve göreneklerinin çoğu bozulmadan bugüne kadar gelmiş ve hala yaşatılmaktadır. Çalışma içerisinde ayrıca göçten sonra sosyo-ekonomik açıdan yaşanan değişikliklerden de bahsedilmektedir.

Ahıska Türkleri'nin genel olarak dil ve işsizlik gibi problemleri vardır. Gittiği ülkelerdeki dil daha baskın olduğu için o bölgedeki dili öğrenerek kendi dillerini çok fazla kullanmamaya başlamışlardır. Bir milletin en önemli değerlerinden biri olan dil unutulursa o millet yok olmaya başlamaktadır. Bu bakımdan Ahıska Türkleri gittikleri ülkelerin dilleri karşısında öz dillerini kaybetme riski ile karşı karşıyadırlar.

Ahıska Türkleri Kazakistan'da kendilerine yardımcı olunduğu için Kazakistan Devleti'ne oldukça bağlı bir topluluktur. Hemen hemen her Ahıskalı bu yönden Kazakistan'ı bir vatan toprağı olarak kabul etmektedirler. Bu konuda Veyselolu'nun şu ifadeleri örnek teşkil etmektedir:

“Bir Ahıska Türkü olarak ve tüm Ahıska Türkleri adına Kazakistan Cumhuriyeti'ne şükranlarımızı sunuyoruz. Ahıska Türkleri'ne kapılarını açarak her alanda yardımda bulunduğu için Kazaklara minnettarız. Kazaklar bize kucak açtı ekmeklerini paylaştı. Eskiden her kültürde ve her milliyette ekmeğin sembolü aile birliğidir. Saygı ve bolluk içinde mutluluktur. 74 yıl Ahıska Türkleri huzur içinde Nursultan Nazarbayev Aбіşulu'nın Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın sayesinde Kazak Türkleri ile birlikte Ahıska Türkleri büyük ailedir”(Veyselolu 2003:1).

Ahıska Türkleri'nin haklarını savunan diasporanın büyük bir kısmı Ahıska bölgesinden giden göçlerle meydana gelmiştir. Politik nedenlerle yapılan göç devamında aile bütünlüğünün sağlanması için yapılan göçü beraberinde getirmiş ve dış ülkelerle oluşturulan yeni akrabalık ilişkileri bulunulan ülkenin vatanlaşmasına vesile olmuştur. Özbekistan ve Kırgızistan'dan sonra Kazakistan'da da Ahıska Türkleri kalıcı olacak kadar sosyal hayata entegre olmuşlardır. Artık Gürcistan bölgesi sürgün zamanlarını yaşayanların haricinde toplumun büyük kesimince ziyaret veya tatil yeri

olarak görülmeğe başlanmıştır. Ahıska Türkleri Kazakistan'da değer kaybına uğramamışlar ve içerisinde buldukları toplumun bir parçası olarak varlıklarını kabul ettirebilmişlerdir(Yılmaz 2017:37).

Bugün de Ahıska Türkleri, sürgün edildiği yerlerde dördüncü kuşak olarak yaşamlarını sürdürmekte ve küçükten büyüğe vatana dönmek arzusunu canlı tutmaktadır. Bu ümidi her zaman içlerinde taşımışlardır. Çünkü buldukları ülkelerde güvende olmayacaklarını bilmektedirler. Birçok kez vatana dönme teşebbüsünde bulunan Ahıska Türkleri maalesef bu arzularına ulaşamamışlardır. Uluslararası platformda da Ahıska Türklerinin vatana dönüşü konuşulup tartışılrsa da; Ahıska bölgesinin coğrafi sınırlarında yer aldığı Gürcistan nezdinde siyasî ve hukukî birçok görüşme yapılsa da, mesele üzerine uluslararası platformda birçok girişimde bulunulsa da konuyla ilgili somut adımlar henüz atılmamakta; yapılan taahhütler ve verilen sözler yerine getirilmemektedir. Gürcistan yönetimi sürgünden sonra Ermeni, rum ve Gürcü toplulukların vatana iadesini kabul etmesine rağmen Ahıska Türkleri'nin iade girişimlerini sonuçsuz bırakmıştır. Ayrıca Avrupa Konseyi'ne üyelik başvurusunda bulunan söz konusu yönetimin konseye vermiş olduğu Ahıska Türkleri'nin Gürcistan'a kabulü ve mülkiyet haklarının iadesi sözünü aradan yıllar geçmesine rağmen henüz yerine getirmiş değildir.

74 yıldır vatandan uzakta 9 farklı ülkede yaşam mücadelesi veren, çalışkanlıklarıyla buldukları yerleri kalkındıran, vatandaşı oldukları ülkelere sadakat gösteren, o ülkelerin dillerini konuşabilen Ahıska Türkleri'nin vatana dönüş gibi doğal hakları kendilerine tanınmamakta ve seslerini dünya duymamaktadır. Onların vatan hatırasını taşıyan her kültür unsurunda, vatan hasretiyle ümitli yaşamlarını görmek mümkündür. Vatanları olan Ahıska'dan uzak olsalar da, bütün baskılara rağmen asimile olmayıp ata mirası örf-adetlerini canlı olarak yaşatmaları da takdir edilmesi gereken bir durumdur. Bu kültür mirasını öğrenmek, yaşatmak da bu kültürden yetişen neslin atalarına karşı en büyük borcudur.

BİBLİYOGRAFYA

- ALTINKAYNAK, Erdoğan, (2015), **Ağtlar Kitabı**, Karadeniz Dergi Yayınları, Ankara.
- ARTUN, Erman, (2010), **Türk Halkbilimi**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- AVŞAR, Zakir, TUNÇALP, Zafer, (1994), **Ahıska Türkleri Sürgünde 50 yıl**, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu, NO 73.
- AYDINGÜN, Ayşegül, (2015), **Ahıska Türklerinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, Kafkaslar Özel Sayısı, Yeni Türkiye Dergisi, Aralık.
- BAYRAKTAR, Rasim, (1999), **Ahıska: 21. Yüzyılda İnsanlık Dramı**, İhlas Yayınevi, İstanbul.
- BAYRAKTAR, Rasim, (2013), **Eski Sovyetlerde Türk Kimliği**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- BAYRAKTAR, Rasim, (2015), **Uluslararası Ahıska Türklerinin Hukuki ve Sosyal Sorunları Sempozyumu**, Kalkan Matbaacılık, Astana Yayınları, Giresun.
- BUNTÜRK, Seyfeddin, (2007), **Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri**, Berikan Yayınevi, Ankara.
- CHERVONNAYA, Svetlana, (1998), **The Problem of the Repatriation of the Meskhet-Turks**, Appendix to the Fact-Finding Mission of the FUEN (Federal Union of European Nationalities) delegation to Georgia, November.

COUNCIL OF EUROPE, (2010), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, Avrupa Antlaşmaları Serisi No:5.

ÇALABOV, Asampali Z., (2007), **Vatan Adına Kurbanam**, Almatı.

DEVİRİSHEVA, Fatima, (2010), **Kazakistan'da Ahıska Türklerinin Sosyal-Kültürel Yapılarındaki Değişmeler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara.

ERSÖZ, Serpil, (2015), Türkiye Cumhuriyeti Sınırları İçerisinde Ahıska Ağzı, **Yeni Türkiye Dergisi Kafkaslar Özel Sayısı**, Cilt:8, Sayı:78, Aralık.

EUROPAN COMMISSION, (2001), **Report of Georgia**, Strasburg.

GÜZELOĞLU, Cemile, (2017), **Kazakistan'da Çimkent Bölgesinde Sürgünde Yaşayan Ahıska Türklerinin Kültür çatısı: Doğum, Düğün, Ölüm Adetleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ardahan.

GÜZELOĞLU, Hanzade, (2015), Kazakistan'da Ahıska Türkleri: Kültürel Kimliğin Korunması, **Yeni Türkiye Dergisi Kafkaslar Özel Sayısı**, Cilt:8, Sayı:78, Aralık.

HACILI, Asif, POLADOĞLU, Aydın, (2001), **Ahıska Türk Folkloru**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

İBRAŞEVA, Şara, (2014), **Kazakistan'da Ahıska Türkleri**, Taugul-Print Yayınevi Almatı.

KAHRAMAN, Server Ö., İBRAHİMOV, Aydın, (2013), Kafkaslar'dan Sürgün Bir Toplumun Bitmeyen Göçü: Çanakkale'de Ahıska Türkleri, **Ege Coğrafya Dergisi**, Sayı: 22/2.

KAZIMOV, İsmayıl, (2012), **AxısqaTürklari: Dil, Tarix ve Folklor**, Elm va Tahsil, Bakı.

KURDAYEV, Tofik (1996), **Kniga Narodnoy Pamyati**,Almatı, Kazakistan.

KÜÇÜK, Levent, (2016), Osmanlı Nüfus Defterleri Işığında Anadolu'ya Gelen Muhacir Ahıskalılar, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 222, Haziran.

KÜTÜKÇÜ, Mehmet, A., (2005), **Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türkleri'nin Anavatana Dönüş Sorunu**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 13.

MAMULIA, Guram, (2001), **Letter**,
<http://groups.yahoo.com/group/multiethnic/message/1398>. (Erişim Tarihi 08/06/2018)

MAT, Gülben, (2015), Ahıska Türkleri'nde Ölümle İlgili İnanışlar, **Yeni Türkiye Dergisi Kafkaslar Özel Sayısı**, Aralık.

MERT, Okan, (2004), **Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan**, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

MİLLETLERARASI TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ (2017), **Gelenek Görenek ve İnançlar**, Ankara.

ÖRNEK, Sedat V., (1995), **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ÖRNEK, Sedat V., (2000), **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

PAZARCI, Hüseyin, (2001), **Uluslararası Hukuk Dersleri-I**, 9. Baskı, Ankara.

PENTIKAINEN, Oskari, TRIER, Tom, (2004), **Between Integration and Resettlement: The Meskhetian Turks**, European Centre for Minority Issues Working Paper.

SANTUR, Alparslan (2000), **Açık Hava Müzelerine Bir Örnek Hadelanda (Norveç) Halk Müzesi**, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara.

SEZGİN, Mahmut N., AĞACAN, Kamil, (2003), **Dünden Bugüne Ahıska Türkleri Sorunu**, Ankara Çalışmaları, No:14, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi, Ankara.

SUMBADZE, Nana, (2002), **The Problem of Muslim Population of Southern Georgia: Prospects of Deportation and the Local Resistance**, Scientific Network for the Caucasus Mountain Region.

ŞİMŞİR, Sebahattin, (2009), **Dünden Bugüne Türkistan'da Türkler: Ahıska Türkleri**, Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

TÜRKİ, İbrahim, PİRİYEVA, Sevil, (2009), **Ahıska Türklerinin Tarihi, İslam ve Aile Durumu Ansiklopedisi**, Kitap Yayınevi, Çimkent, Kazakistan.

TÜRKLER-KAZAKİSTANDAKİ TÜRK ETNİK GRUPLARI, (Турки-Тюркские этносы в казахстане) <http://tyurki.weebly.com>(Erişim Tarihi: 11.05.2018).

VEYSELOĞLU, Ali P., (2003), **Vatan ve Gurbet**, Almatı Yayınevi, Almatı, Kazakistan.

YALÇINKAYA, Barış, (2017), Ahıska Türklerinin Beşinci Kafilesi Erzincan'da, **Türk Birliği Dergisi**, Astana, Temmuz-Eylül.

YILMAZ, Serdar, (2017), Ahıska Türkleri'nin Vatana Dönüşleri Üzerine Bir Araştırma: Kazakistan Örneği, **International Journal of Academic Value Studies**, Vol:3, Issue:11.

ZEYREK, Yunus, (2001), **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**, Pozitif Matbaacılık, Ankara.

SÖZLÜ BİLGİ KAYNAKLAR:

ABAŞOVA Saule Omarovna 20.05.1958 Yıl, 60 Yaş, Okumamış, Ev Hanımı, Ahıska Türkü, Kazakistan, Çimkent

ASİYEV Şahismail Ahmetoviç 10.06.1951 Yıl, 67 Yaş, Kazakistan Ahıska Türk Derneği Başkan Yardımcısı.

ASRATOV Tursinali Şabanoviç 05.10.1960 Yıl, 58 Yaş, Gümrük Albayı Kazakistan'da Emekli, Ahıska Türkü, Kazakistan, Almatı Doğum Yeri Çimkent

ASRATOVA Fatima Bahçayevna 22.12.1964 Yıl, 53 Yaş, Okumamış, Ev Hanımı, Ahıska Türkü, Kazakistan, Almatı Doğum Yeri Çimkent Emekli.

BALABEKOVA Gulsahar Mustafayevna 13.11.1944 yıl 73 Yaş, Emekli Sürgün Gecesi Trenin İçinde Doğdu. Şimdi Kazakistan'da Çimkent Bölgesinde Yaşamaktadır.

BAYARMOVA Zeina Zheyaniyevna, 15.08.1955 yıl, 63 yaş, EMEKLİ, Ahıska Türkü, Kazakistan, Talgar doğum yeri Kaskelen ilçesi Gornyi Çapayev Köyü.

DADAYEVA Gulperi Şabanovna, 23.09.1959 Yıl, 59 Yaş, Okumamış, Ahıska Türkü,
Kazakistan, Almatı Doğum Yeri Çimkent Emekli

NASİPOVA Zakiya Bahçayevna, 16.08.1962 Yıl, 56 Yaş, Ev Hanımı, Ahıska Türkü,
Kazakistan, Çimkent.

DİJİTAL KAYNAKLAR:

“AgenstvoStatistiki” Respubliki Kazakistan, www.stat.gov.kz(Erişim Tarihi: 26/05/2018).

“Dünya Ahıska Türkleri Birliği”, www.datub.eu(Erişim Tarihi: 17/05/2018)

“Kazinform”, www.zakon.kz(Erişim Tarihi: 26/05/2018).

EKİNCİ, Burhan, (2014), **Ahıska Türkleri'nin 70 Yıllık Sürgünü**,
<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ahiska-turklerinin-70-yillik-surgunu>
(Erişim Tarihi: 19/06/2018).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sofiya DADAYEVA

Doğum Yeri ve Tarihi: 09.06.1987 Guney Kazakistan

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Hukuk Akademisi “Hukuk Yüksekokulu Adalet” (Akademiya Vısshey Shkolı Prava ADILET)

Yüksek Lisans Öğrenimi: Ardahan Üniversitesi (Devam)

Bildiği Yabancı Diller: Rusça, Kazakça, İngilizce, Türkçe.

İş Deneyimi

Stajlar:İdare Mahkemesi, Gümrük Kapısı, Noter.

Projeler:

Çalıştığı Kurumlar:Devlet Memuru (Kamu Hizmet Merkezi)

İletişim

E-Posta Adresi: tsofiena@mail.ru